પાઠ ૧.

બ્રિટન=યુરોપખંડમાં ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ અને વેલ્સ મળીને જે દેશ થાય છે તે

મર્હુમ=થઈ ગએલા, માજી

જીવનચરિત્ર=જિંદગીનો હેવાલ

અજાયબી=નવાઇ; નાજુબ્બા; આશ્ચર્ય

અનુકરણ=નકલ; બીજાનું જોઇ કરવું તે

યોગ્ય=લાયક

સાલ=વરસ

ગુજરી જવું=સ્વર્ગવાસી થવું

માતુશ્રી=માજી

પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી જણાય=છોકરાં કેવાં ગુણોવાળાં થશે તે નાનપણથીજ જણાઇ આવે

મધુર સ્વરે=મીઠા બોલથી

નિયમિત=નિયમ પ્રમાણે

વિશાળ=વિસ્તીર્ણ

ઉપરાંત=વધારામાં

ચપળતા=ચાલાકી

ચિત્રકળા=ચીતરવાનો હુન્નર

પ્રવિણતા=હોશિયારી; માહીતગારી

નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે

કુશળતા=ખબરદારી

પ્રાપ્ત કરી=મેળવી

સુલક્ષણાં=સારા ગુણવાળાં

કસર=ખામી; કચાશ

સ્વરૂપવાન=ખુબસુરત; દેખાવડી

મળતાવડાં=મળતા સ્વભાવનાં

ઠરતી=સંતોષ પામતી

મંદહાસ્ય=થોડું પણ મધુર હસવું

રીઝા થવું=મોહ પામવો

રંક=ગરીબ

ભેદ=તફાવત; ફેર, ફરક

આદરસત્કાર=માનપાન

મમતા=માયા

વીલે મોઢે=નારાજ થઇને

વાકેફ=માહીતગાર

મનમારવું=મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તવું તે

અતિપ્રિય=ઘણી વહાલી

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

કન્યા વાચનમાળા.

ભેટ=બક્ષીસ; ઇનામ
ઉદારતા=સખાવત
નસંતાન=છોકરાં વગર
હકદાર=વારસ
રાજ્યપદ=રાજગાદી
ઠરાવ=નિશ્ચય
ગંભીરતા=મક્કમપણું
નીડરપણું=ડર વગરનું હોવું તે; બેધડકપણું
તરુણ=જુવાન
રંગરાગ=લીલા
ઉત્સાહ=ઉમંગ; હોંસ
આશ્ચર્ય=નવાઇ; તાજુબી; અજાયબી
પાર્લામેંટ=રાજસભા
ભાષણ=વ્યાખ્યાન; પોતાના વિચારો ઘણા માણસ વચ્ચે કહી બતાવવા તે
પ્રસંગ=વખત
શિર ઉપરનું જોખમ=માથે આવેલું કામ
પુર્ણ=પુરો; પાકો
સહાય=મદદ
બંધન=અંધારણ; રિવાજ
અગત્યના=જરૂરના
સમાન=સરખા

પાઠ ૨.

સ્થિતિ=હાલત; દશા
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની ફરજ
કચાશ=ખામી; કસર
કરજ=દેવું; દેણું
અદા કરવું=આપવું
ગેરવર્તણુક=ખરાબ ચાલ
ઝળહળીઆં=આંખમાં પાણી ભરાઇ આવવાં તે
નામદાર=પ્રખ્યાત
મંજુરી=મહાલી
દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણ
અહિત=અકલ્યાણ; ગેરલાભ
સંપુર્ણ=પુરેપુરી
કંપનિ=મંડળી. (એક વખત હિંદુસ્તાનમાં રાજ ચલાવતી હતી તે મંડળી)
ઢંઢેરો=સરકારીજાહેરાત
બેધડકપણે=નીડરતાથી બીક વગર
અભયવચન=નિશ્ચય પાળવાની કબુલાત
દઢતા=અડગપણું
પ્રત્યે=તરફનો
પ્રિન્સ=રાજા
પ્રતિજ્ઞા=વચન
વર્તન=ચાલ
હેયાતન=ધણીની હયાતી લગીની સ્ત્રીની પરણેલી હાલત; સૌભાગ્ય
સાલસાઇ=ભલાપણું; ભલાઇ
સાવચેતી=સંભાળ
આબાદાની=સારી સ્થિતિ
શોધખોળ=તપાસ
આયુષ્ય=જિંદગી;આવરદા
પરલોકવાસી=સ્વર્ગવાસી

પાઠ ૩.

કર્તવ્ય=આપણે જે કરવાને બંધાયલા છીએ તે; ધર્મ; ફરજ

પાત્ર=લાયક; યોગ્ય

પાળીપોષીને=ખવડાવી પીવડાવીને

ભણાવી ગણાવી=ભણાવીને અને અનુભવી કરીને

નિરંતર=હંમેશાં; નિત્ય

વૃદ્ધ=ઘરડાં

દુષ્ટ=પાપી

અથાગ=જેનો છેડો નહિ તે; પાર વગરનો

સમર્થ=જોરાવર;બળવાન

રક્ષણ=સંભાળ

શાંતિ=સલાહ સંપ

પ્રત્યે=સંબંધે; વિષે

પાઠ ૪.

સાહેલી=સખી; બેનપણી

શાણપણું=ડહાપણ

સાંખીએ=સાંભળી રહીએ

રૂદે=મન

ખોટાં=કડવાં; જુઠાં

સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે

વિરોધ=અણબનાવ

લાખે લેખાંનો=ઘણોજ

લેખો=ગણો

લાજ=મર્યાદા

પગવાટ=પગરસ્તો; શેરડો

વ્યર્થ=નકામો

ભાંડી=તુચ્છકાર ભરેલી; અશુદ્ધ

આડી=ખોટી

ભાખીએ=બોલીએ

આપદા=આપત્તિ; મહા-દુઃખ

હરબડીને=નરમ થઇને; ગભરાઇને

જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપનાર; ગુરુ

પાનીએ=પગને તળીએ

પાનીએ બુદ્ધિ=દબાઇ ગએલી બુદ્ધિ (જેને આગળ પાછળનો વિચાર સુઝે નહિ તેને વિષે બોલતાં વપરાય છે. પ્રમદા બુદ્ધિ પાનીએ)

સુરત=ધ્યાન; યાદદાસ્ત

પાણીથી પહેલી પાળ બાંધવી=આગળથી વિચાર કરવો

લાજ=આબરૂ

દોષ=પાપ; વાંક

પાઠ ૪. બેનપણીને ઉપદેશ.

સમજુતી:–હે સખી જો તમારે સંસારમાં સપી જંપીને સુખી થવાનું શીખવું હોય તો શાણપણું શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરો કહે તે બધું સાંભળી રહેવું ને મનમાં જરા પણ કલેશ રાખવો નહિ.

(ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા અને કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાંને માન આપવું ને કદી કોઇને ટુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને હલકા શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (ટેક) (૪) આપણી સગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું અને તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિ. (ટેક) (૫) જીવ નકકી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળવામાં લાખે લેખાંનો (ઘણોજ) લાભ ગણવો. (ટેક) (૬) તદન અજાણ્યે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલનાં બૈરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોબત કરવી નહિ. (ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ, પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં, ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સંભાળવામાં કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી થઈને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલા (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી મતલબ કે સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ઘરબાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી બાધા બોલાવી નહિ. (ટેક) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આગ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું. (ટેક) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી; મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઇ જઇને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માબાપ સમજવા અને બુદ્ધિ પગની પાનીએ રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩) આડી અને ચોરીમાં મનને લગાડવું નહિ. અને ઘણું ખરચવાની

ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉડાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) ભલું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે બેનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ બાંધવી. મતલબ કે કંઇ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટેક) (૧૫) આજે આબરૂમાં વધારો થાય એવાં સારાં કામ કરો. હમેશાં સબુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૫.

પન્ના=પન્નું; એક જાતનું રત્ન

સ્વામિભક્તિ=ધણીની સેવા

પટાવતો=રાજયના મુખ્ય સરદારો

આગ્રહ=તાણ; કાલાવાલા

લગામ=સત્તા; અમલ

નિષ્કંટક=કાંટા વગરતું; હરકત વગરનું

દાવો=હક

નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે

ધાવ=ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી

હજામ=વાળંદ; રાત

વિદાય થયો=ગયો

રણવાસ=જ્યાં રાણીઓ રહેતી હોય તે જગા; જનાનખાનું

હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ; કેર

શોક સાગરમાં=દીલગીરીરૂપી દરીઆમાં; અતિશય દીલગીરીમાં

શોધ=ખોળ; તપાસ

કોસ=ગાઉ

દહેશત=ધાસ્તી; બીક

ટકી શકાય=સામા થવાય

શક=વહેમ; શંકા

સુબાગીરી=પરગણાનું હાકેમપણું

ગડભાંડ=અવળા સવળા વિચાર

નીમકહલાલી=લૂણ ખાઇને તેનું હક કરવું, એટલે જેનું અન્ન ખાઇએ તેની બરાબર નોકરી કરવી તે

ધન્યવાદ=શાબાશી

બસ=પુરતો

સપુરત=સોંપણ

ચરચાય=ફેલાય; જાહેરમાં આવે

પરિણામ=ફળ

રક્ષણાર્થે=બચાવને માટે

નિર્ભય=બીક વગરનું

હદવાળી=આખર કરી

જોટો=જોડ

પાઠ ૬.

વિનય=નમ્રપણું; નરમાશ

વિનય વેરીને વશ કરે=નરમાશથી દુશ્મન પણ તાબે થાય, મતલબ કે નરમાશ આગળ દુશ્મનનું પણ કંઈ ચાલતું નથી. જેમકે રેશમ નરમ છે તેથી તે તરવારના ઝટકાથી પણ કપાતું નથી.
સંપાદન કરવું=મેળવવું
દુશ્મનાવટ=વેર; દુશ્મનાઇ; શત્રુવટ
આવડત=આવડ
હુંપદ=હુંપણું; ગર્વ
તપી જાય=ગુસ્સે થાય
અણગમતુ=કંટાળાભરેલું
વજન=ભાવત્કકર
દ્વેષભાવ=અદેખાઇ
દીનપણું=ગરિબાઇ

દાખવવાથી=બતાવવાથી
દીનતા=ગરીબપણું
સ્વાર્થી=મતલબી
સંત=સાધુ
જાતરખુ=શરીર સાચવીને કામ કરનાર
છીંડું=દોષ; વાંક
ખામોશ=સહનશીલતા; સાંખી રહેવું તે; ક્ષમા
બાકરી=ટક્કર; સામા થવું તે
બાકરી બાંધવી=ટક્કર લેવી; સામા થવું
અંગ=ભાગ
બોલી=વેણ; શબ્દ
કરણી=કૃત્ય; કામ
સભ્યતા=અદબ
તુચ્છારવું=હલકું ગણવું
આવકાર=તમે આવો એવી રીતનો માનસૂચક શબ્દ; સન્માન

તોછડાઇ=હલકાઇ
ભારવક્કર=ભારબોજ; વજન
ચાવળું=કામ વગરનું ઘણું બોલનાર
ઉછાંછળાપણું=ઉદ્ધતાઇ
ભંગ=નાશ
ગંભીરપણું=ઠરેલપણું
ગંભીર=ઠરેલ
ઉછાંછળું=ઉતાવળીઉં
ઉપમા=સરખાવવું; આબરૂ વધારવી
માઝા=હદ; મર્યાદા
ઠાવકું=ડાહ્યું
ચીઢ=કંટાળો
તામસ=ક્રોધ
ટાપસી=સાહેદી
અદબ=મલાયજો

સવાલ—વિનયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા?

પાઠ ૭.

ગહન=સમજી ન શકાય
એવી
ગતિ=શક્તિ
પાર=છેડો
અકળ=સમજી ન શકાય

એવી
કળા=હિકમત
ધારી=રાખી
પુરણ=પુરા; ખરા
કરૂણ=દયા
કરૂણાનિધિ=દયાનો ભંડાર; પરમેશ્વર
કોટિક=કરોડો
અનેક=ઘણી
અમાપ=ઘણાજ
માપે=ગણી શકે
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ

અવલોકતાં=ધારીને જોતા
ઉંડા ફિતરી અવલોકતાં =બારીકીથી જોતાં
વૃત્તિ=વલણ
વિરામે=ઠરી રહે
અજબ=નવાઇ જેવા
અલૌકિક=અદ્‌ભુત; તરેહવાર; લોકમાં ન જણાય તેવી
લેખીને=ગણીને
પેખીને=જોઇને
પ્રૌઢ=મોટા

દેખની=જોની
કર્તા=બનાવનાર
પાળક=પાળનાર
તારક=તારનાર
વ્યાપી=ફેલાઇ; પ્રસરી
ઘટ=શરીર
પેખો=જુઓ
વશ=તાબે
ભકિતવત્સલ=ભકત ઉપર માયા રાખનાર
ઉર=મન

પાઠ ૭. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શકિત સમજી શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું ? મતલબ કે તારી શકિતનો છેડો પામી શકું નહિ, માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભજું. હે પરમેશ્વર૦ (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની માફી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર૦ (૨) આખી દુનિયાના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મણ અનાજ આપવાની ફીકર તનેજ છે, હે પરમેશ્વર૦ (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે. એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારૂં મન શી રીતે

ગણી શકે ! હે પરમેશ્વર૦ (૪) મન ખૂશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવી છે તે બહુ બારીકીથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ ઠરી રહે છે. હે પરમેશ્વર૦ (૫) નવાઇ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, દરીઆ, નદી, અને વળી ઘણાં જંગલ ને ઝાડો જોઇને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર૦ (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે, એ બધાને આકાશે પોતાના અંગમાં કેવા સમાવી દીધા છે ! હે પરમેશ્વર૦ (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શકિત ધરાવે છે ! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર૦ (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિયામાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઇ રહેલો છે. હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ તમે જોઇ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વર૦(૯) જે ભકત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભકતના) પ્રેમને તાણે છે તેની ભાવથી ભકિત કરૂં એવીજ આશા મનમાં છે, હે પરમેશ્વર૦ (૧૦)

પાઠ ૮. ધર્મરાજા=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિ વાત. ભારદ્વાજ ગંગાકિનારે પૂજન કરતા હતા ત્યાં ઇંદ્રની એક દેવાંગના તહેવારને દિવસે સ્નાન કરવા આવેલી તેને જોઇ ઋષિ વિહ્વલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દરીઆમાં મૂક્યું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા. એમના છોકરાનું નામ અશ્વત્થામા. એ ચિરંજીવી છે.

વહેંચણ=ભાગ	પ્રતિજ્ઞા=પણ; ટેક	ઘાણ વળી ગયો=મરણ પામ્યા
સુસ્ત=આગ્રહથી મંડયા રહેનાર; વળગી રહેનાર	વિનાશકારી=નાશ કરનાર	શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો
	પક્ષ=તરફદારી; તરફેણ	

આઠમો અવતાર હતો

ધનુર્વિદ્યા=કામઠું વાપરવાની વિદ્યા

પાવરધો=ખબરદાર; હોશિયાર

રણસંગ્રામ=મોટી લડાઇ

હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ

કાયા=શરીર

અમર=મરે નહિ એવી; કાયમ

શસ્ત્ર=હથિયાર

અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્યને કૃપાયાના પુત્ર. એ ચીરંજીવી છે.

અશ્વત્થમા=એ નામનો કૌરવ લશ્કરમાં એક હાથી જેને ભીમે કૃષ્ણના કહ્યાથી મારી નાખ્યો હતો તે

દેહત્યાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે

મુક્તિબંધ=જાકતું; બંધ બેસતું

ઠરનાર=નક્કી થનાર

છળ=દગો; છેતરવું તે

દ્વિઅર્થી=બે અર્થવાળું

વેણુ=બોલ; શબ્દ

હઠ=આગ્રહ; તાણ

રણક્ષેત્ર=લડવાની જગા

નરો=પુરુષ

કુંજર=હાથી; ગજ

વા=અથવા

નરો વા કુંજરો વા=પુરુષ હોય અથવા હાથી હોય

સિદ્ધ થયું=પાર પડયું

પસ્તાવો=દીલગીરી

પાઠ ૯.

ચહેરો=શિકલ

દીલગીરી=નાખુશી

છુટે મોઢે=ઘણુંજ

શાંત=ધીરજવાન

ડુમો=છાતીનો ધબકારો

જીભ ઉપડતી નથી=કહેવાની મરજી થતી નથી

ભજાણીઆ=રમાડીને ખેલ કરનાર જેવા કે માતા કાઢનાર. વગેરે

આજ્ઞા=હુકમ

વિરુદ્ધ=ઉલટું

અલબત=ખરેજ; ખચીત; બેશક

શંકા=સંદેહ; વહેમ

માર્ગ=ઉપાય

કાનો=કારણ

ઇરાદો=મનસુબો

ડોળ=ચાળા; ઢોંગ

ઉતારી લીધો=નકલ કીધી

હેતુ=મતલબ

જામફળ=જમરૂખ

પ્રશ્ન=સવાલ

પાઠ ૧૦.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ

ભાર્તભૂમિ=ભરત રાજાનો મુલક; ભરતખંડ; આર્યાવર્ત્ત; હિંદુસ્તાન

વિષે=માં

ભોમ=ભૂમિ; જમીન	વિવેક=ખરૂં ખોટું	મિથ્યા
મુઢ=અક્કલ વગરનો	સમજનાર	જન્મ=જિન્દગાની
દાઝ=લાગણી; દયા	વડો=ખરો	કમાણી=સાર્થક
શુષ્ક=સુકુ; દયા વગરનું	લેખે=ગણે	વિદેશે=પરદેશે
વજ્ર=કઠણ	વિદ્વતા=પંડિતાઇ;	વિયોગી=જુદા પડેલાં
લેવું દેવું=લેણુ દેણુ	વિદ્વાનપણુ	ભેગી=મળી
વડો=મોટો	સ્વદેશાભિમાની=પોતાના	ના'વે=આવે નહિ
વૈભવી=મોજ માણનાર	દેશના ગર્વવાળો	
રાજવી=રાજા	વૃથા=ફોકટ; નકામો;	

પાઠ ૧૭ પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હતો. તેમાં કોણ બિચારો હશે કે જે "મારો દેશ સારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે. અને એ મને જીવથી હમેશાં વહાલી છે" એમ કોણ નહિ કહેતો હોય? મતલબ કે બધાજ કહે છે. (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને બારે મારતો હશે? મતલબ કે પૃથ્વીપર બારરૂપ કયો માણુસ હશે? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી, જેનું મન હંમેશાં કઠણ અને સુકાયલું મતલબ કે ઘાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઇ લેવું દેવું નથી મતલબ કે મારે કોઇની સાથે સંબંધ નથી એવો માણુસ. (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો, રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણુસ વખાણે નહિ, કારણ કે કાગડા અને કીડાની પેઠે તે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૪) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણુસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકોના ભલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી

જણુવે. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતથી કોણ નહિ જુએ ! મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુએ. (૪) જેણે દેશની લાગણી માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કીધો નથી. લોકની લાજને માટે એક પાઇ પણ ખરચી નથી, સ્વદેશાભિમાનનાં કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જીંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કમાયો ? મતલબ કે તેની જિંદગી એળે ગઇ. (૫) પરદેશમાં ઘણો વખત રહીને–ગુમાવીને જે ખરો નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછો ગયો; તે જ્યારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદાં પડેલાં સગાં અને ભૂમિને હેતથી મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખનાં આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભકતને આવેજ. (૬)

પાઠ ૧૧

હડફટ=આંટી
બલા=પીડા
ચઢિઆતું=સરસ
કિંમત=મૂલ
ચોકસી=તપાસ;તજવીજ
દામ=પૈસા; નાણું
પસંદગી=પાસ
છૂટી પડયા=નકામા ગયા
આશીષ=દુવા; આશીર્વાદ
વૈતરું=સખત મહેનત
માંડ=ઘણી મુશ્કેલીથી
ખરીદો=વેચાતો લીધો
અનાથ=માબાપ કે ધણી વગરનાં; ગરીબ
આંતરડી ઠરે=સંતોષ પામે.
ઘટિત=યોગ્ય; લાયક.

પાઠ ૧૨.

ફુલણજી=વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરનાર.
ઊંઘજ ઊડતી નથી=સુસ્તાઇ જતી નથી.
જંપ=નિરાંત
વાંકડો=પહેરામણી
દેશાઇગીરી=દેશાઇની પદવી; ગરાસ; તોડો
વજીફો=ઇનામમાં મળેલી જમીન વગેરે; સરકારથી મળતી આગાયત જમીન
વ્યાજ=રૂપીઆનુ ભાડુ
પતી શકે=આપી શકાય
ઉજળું એટલું દૂધ દેખો છો=તમે પેદાશ જુઓ છો પણ ખરચ કેટલો છે તેનો વિચાર કરતા નથી.
પાલવનાર=પરવડનાર; ભોજનાર

કરકસર=યોગ્ય ખરચ
નિભાવવું=ચલાવવું
ખરાબખસ્ત=પાયમાલ
હઠ=જીદ; આપમત
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
રૂડું જીવવું=સુખમાં જિંદગી ગાળવી
કોડ=હોંસ
હદથી જાદે=ગજા ઉપરાંત
કકળાટ=બડબડાટ
ગરાસ=સરકારમાંથી જે પોષણ માટે મળતું હોય તે; ગામ રક્ષણ માટે આપેલી જગા કે પગાર
દરદાગીના=ઘરેણાંગાંઠા
ફાવે=મરજીમાં આવે
ડગ=ડગલું
દેવું=કરજ; દેણુ
ભલે ભલે=વાહ વાહ
ભ્રમ=ભ્રાંતિ
ફટફટ=ધિક્કાર ધિક્કાર

સમજુતી—કુલણજી થઇને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખૂશ થાય છે; પણ મોટું ડગલું ભરતાં જે બીએ નહિ મતલબ કે ગજા ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે, લોકો વાહ વાહ બોલે છે, તે ભ્રાંતિથી તે ભોળવાય છે. પણ જ્યારે પાછળથી ધિક્કાર ધિક્કાર થાય છે; ત્યારે કહો કે આબરૂમાં શું મેળવે છે? મતલબ કે ઉલટી આબરૂ ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણુ; સમાધાનીનું કહેણુ
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૫૦ મૈલપર પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું
સત્કાર=માન
સજ=તૈયાર
દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો સૌથી વડો પુત્ર
ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની વિધવા અંબિકાને વ્યાસથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર
વિદુર=વિચિત્રવિર્યના ઘરની દાસીને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર; ધૃતરાષ્ટ્રના નાના ભાઇ
કુંતી=સુરસેન જાદવની પુત્રી ને વસુદેવની બેન
મધ=દારૂ
રૂચિ=ભાવ; ઇચ્છા
મૈત્રી=દોસ્તી; ભાઇબંધી
આગ્રહ=કાલાવાલા
મતલબ=સ્વાર્થ
ભીષ્મ=શંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર.

દ્રોણ=અશ્વત્થામાના બાપા; પાંડવ કૌરવના ગુરુ (પાઠ ૮ મો જુઓ.)
વિનંતી=અરજ
નારદ=અજસુત; બ્રહ્માના પુત્ર
ઋષિ=મુનિ
ઐક્ય=એકપણું; સંપ
સંહાર=નાશ
ભરકુતળ=ભરત રાજાનો વંશ
વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ
ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત રાજાનો શકુંતલાથી થએલો પુત્ર
દુરાચાર=ખરાબ ચાલ
પ્રલય=નાશ
સમાધાન=નિવેડો
શત્રુવટ=દુશ્મનાઇ
બળીઆ=જોરાવર
કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરાઓ. એ સો હતા

નિમિત્ત=કારણ; બહાનું
સંદેશો=કહેણ; સમાચાર
ગુપ્ત=છુપા
વ્રત=નિયમ
ઉણું=ખામી; કચાશ
નિરાંતે=નિશ્ચિંતપણે
યથાર્થ=જેવું જોઇએ તેવું; ઘટીત
સ્વતંત્ર=આપ અખત્યાર
હઠીલો=મમતી; જીદ્દી
ગાંધારી=ગાંધાર દેશના સૌબળા નામના રાજાની પુત્રી; શકુનિની બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્ત્રી; કૌરવોની મા

પાઠ ૧૪.

ધ્યાન=સરત
શ્વશુરપક્ષ=સાસરૂં
લાજ=મર્યાદા; અદબ
કસુર=ખામી
વેરીઓ=દુશ્મન; શત્રુ
હિતુ=હિત ચાહનાર; ભલું કરનાર

વિષ=ઝેર
મુખે=મોઢામાં
સુધા=અમૃત
મીઠડા=મધુર
સુધાં=સીધાં; ખરાં
ગરવ=ગર્વ; અહંકાર
ટાળીને=કાઢી નાખીને
વાધશે=વધશે
કળી=કળિયુગ; નઠારી બુદ્ધિ
પરઘરે=પારકે ઘેર
કથા=વાત
કેંવી=કહેવી
કુથલી=નિંદા
અદબ=મર્યાદા; મલાજો
પામજે=મેળવજે
ઉપડતે સ્વરે=ઉંચેસ્વરે; ગુસ્સે થઇને
રૂસણું=રિસાઇ બેસવું તે
દુભવું=જીવ બાળવો
સાધે=પાર પડે
કશું=કાંઇપણ

નવ=નહિ	આકળા=ગભરાયલા	રાચવું=રાજી થવું
અસુર=મોડું	હસમુખાં=આનંદી	

પાઠ ૧૪. માનો ઉપદેશ.

સમજુ છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માતું વેણ ધ્યાનમાં રાખે છે. સાસરામાં અદબથી રહીને કામમાં કસુર કરવી નહિ. (૧) વચનની દુશ્મન ઘણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભલું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢામાંજ (બોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે, તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ચાલી અને અહંકારને કાઢી નાખીને વાતને ગળી ગઇ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નઠારી બુદ્ધિ) દેખાશે નહિ . (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ. તેમજ ઘરની વાત કોઇ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોઢેથી કહીશ તો દુશ્મન થશે અને તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે (૪) દીયર અને જેઠની સાથે કામ જેટલુંજ બોલવું અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું, મોટા અને ઘરડાની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખરું હેત મેળવજે. (૫) કાઇ પણ જીદ્દ કરીને માગવું નહિ, રિસાઇ બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું.) નહિ; ઉપકને સ્વરે બોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા મનથી કામ થાય નહિ. (૬) જો મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાયલા ને ક્રોધી થવું નહિ. (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે, અને કુટુંબનો બધો કલેશ આઘો જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો સંભવ આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખીને નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૫.

મુલતવી=મોકુફ
મુલતવી રાખવું=વિચાર પર રાખવું; થોભાવી રાખવું
ત્રાસ=કંટાળો
વાંતરી=કસારી; સફેદ ઝીણાં જીવડાં
અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ ત્રીજ
સંચાળવું=છાપરું ચળાવવું
વાતડ=વાળના જેવી બારીક ફાટ; વા જઇ શકે એવી બારીક ફાટ
બાવડ=મરજ;રોગ;વ્યાધિ
બળીઆ=શીતળા!
ભોગ=બળિદાન; નૈવેદ
લવારી=બકારી
રામ રમી ગયા=મરણપામી

પાઠ ૧૬.

કાજી=કુરાન પ્રમાણેન્યાય કરનાર
સહી સિક્કા=નામવાળી છાપ
થાપણ=પુંજી
અકબંધ=તોડયા વગર; જેવી હતી તેવી
તખ્ત=પાદશાહને બેસવાની જગા; આસન
બેફીકર=નચિંત
તૂણનાર=વણાટની પેઠે સાંધનાર
બેશ=સરસ
રફુ કરવું=તૂણવું
ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલિક
પાક=ચોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭

સાવિત્રી=મદ્ર દેશના અશ્વપતિ રાજાની પુત્રી; સત્યવાનની સ્ત્રી
મદ્ર=એ નામનો દેશ; હાલનું ભુતાન ખુતાન
તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ
મુનિ=મનને માનનાર; ઋષિ
શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ સંબંધી વિવાદ
કિશોર વય=બાર પંદર વરસની ઉંમર
અવંતી નગરી=ઉજ્જન નગરી
પદભ્રષ્ટ=ગાદીએથી ઉઠાડેલો
નિશ્ચય=ઠરાવ
અર્પણ કર્યું=આપી દીધું
મિથ્યા=ફોક
સ્વયંવર=ઇચ્છા વરને માટે જે સભા ભરવી તે
અનિત્ય=નાશવંત
નિત્ય=હમેશ ટકે એવું
ભવન=ઘર
ભાખેલા=કહેલા
ભવિષ્ય=આવતા વખતની વાત
મિષે=નિમિત્તે; બહાને
પતિવ્રતા=શિયલ પાળનારી

સાધવી=સાધુ વ્રતવાળી
પ્રતાપ=બળ
જીવતદાન=જીવતું દાન

પાઠ ૧૮

માણુકડું=માણેક; રત્ન; પુત્રરૂપી રત્ન
સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ
અપરાધી=ગુનેગાર; તકસીરવાન
ઝંપલાવ્યું=પડતું નાખ્યુ
કાલિંદી=જમના નદી
કાળી=કાળો નાગ
વનમાળી=શ્રીકૃષ્ણ
સંતાન=છોકરાં
રૂપીયું=રૂપી
કર્મે=દૈવે

જતન=અરદાસ
આશ્રમ=અવસ્થા
છેલ્લેઆશ્રમ=ઘડપણમાં
પ્રતિપાળી=પાળીપોષી
નીપજ્યો=ઉપજેલો; ઉછરી આવેલો
વિજોગ=જુદાઇ; વિરહ; વિયોગ
વિજોગ આગે=વિરહના અગ્નિએ
શિરધારી=માથે ધારણ કરનાર
સુત=છોકરો; પુત્ર
ગૌ ચારી=ગાયચારીને
પીત=પીળી
કાછ=કાછડો; કછોટો

નેતરૂં=રવૈને બાંધેલું દોરડું
સગપણ=સગાઇ
હૈડું ફાટે=ભાન ભૂલી જાય
કાષ્ટ=લાકડું
પેં=કરતાં
પાષાણ=પત્થર
વજ્ર=કઠણ શસ્ત્ર
તુલ્ય=બરાબર
મખાંતર=બહાનું; નિમિત્ત
અનુખળો=ખાંડણીઓ
વ્યાકુળ=ગભરાએલી
હળદર=શ્રીકૃષ્ણના મોટાભાઇ; બળદેવજી
વારી=અટકાવી

પાઠ ૧૮. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપ—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતા અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રીકૃષ્ણે કદંબપર ચઢી ભૂસ્કો માર્યો અને કાળી નાગને બારણે જઇ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઇ એટલે ગોપગણોએ ગોકુળમાં જઇને શ્રીકૃષ્ણ જમનાજીમાં બૂડી ગયાની ખબર આપી. નંદ; જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડ્યા હતા ત્યાં આવ્યા તે

વખતે જમનાને કિનારે બેસી જસોદાજીએ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારું પુત્રરુપી રત્ન રિસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું! તેં મને ગુનેહગાર માને મૂકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાખ્યું? હાય મારું માણકડું રિસાઇ ગયું! (૧) જમના નદીનું પાણી કાળું (ઉંડું) છે ને તેમાં કાળો કાળી નાગ રહે છે એટલે મળવાની તે શી આશા! હવે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે? હાય મારું૦ (૨) છોકરારૂપી જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઇ લીધું. મેં તેનું જતન કરી જાણ્યું નહિ. મતલબ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારું પુત્રરૂપી રત્ન કેમ ચાલ્યું ગયું! હાય મારું૦ (૩) હું ઘડપણમાં છોકરો પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજેલો (ઉછરી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે સામળીઆ મને વિજોગના અગ્નિ વડે (વિયોગનાં દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારું૦ (૪) નાકમાં મોતી, પગમાં ઘુઘરી અને માથે મોરનાં પીછાંનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું કયાં નીરખું! (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં) હાય મારું૦ (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં મોરલીવાળો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને ભૂખ્યો છું એમ કહી પેટ બતાવે, હાય મારું૦ (૬) પીળા પિછોડીનો છાછડો વાળીને મારી પાસે નેતરું માગે, મને ઘરડી માને થાકેલી જાણીને હવે કોણ વલોવવા લાગશે? હાય મારું૦ (૭) તેં ઉંડા જળમાં વાસ કીધો છે, બેટા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે! મોર, પોપટ અને પુતળી વગેરે તારે રમકડે હવે કોણ રમશે? હાય મારું૦ (૮) તું કંઇ ગયો અને હું જીવું તેનું કારણ મારે તારે ઓછું સગપણ મારેજ. જ્યાં

મરી ગયો એવું સાંભળતાંજ હૈયું ફાટી જાય (ભાન ભૂલી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણ તો જણાય. હાય મારૂં૦ (૯) લાકડાના કરતાં પત્થર કઠણ છે, ને તેના કરતાં લોઢું કઠણ છે; પણ મારૂં કાળજું તો વજ્રના જેવું છે, હવે લોકોને મોઢું શું બતાવું ! હાય મારૂં૦ (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનું કાઢયું છે પણ તારા મનમાં કંઇક દુઃખ આવ્યું હશે મેં તને ખાંડણીઆ સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તેં પાણીમાં ઝંપલાવ્યું હશે. હાય મારૂં૦(૧૧) આવું કહીને નંદ, જશોદા અને સઘળા ગોવાળીઆઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડયા એટલે તેમને બળદેવજી વારી રાખે છે કે હે નંદ, જશોદા, ગોવાળીઆઓ અને ગભરાયલી વ્રજની ગોપીઓ તમે સર્વે ચાર ઘડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મારૂં૦ (૧૨)

પાઠ ૧૯.

કાશી=એ ગંગા નદીપર હિંદુઓનું પવિત્ર જાત્રાનું ધામ છે
યાત્રા=જાત્રા
કાશીવિશ્વનાથ=મહાદેવનું નામ છે
તીર્થક્ષેત્ર=જાત્રાનું ઠેકાણું
મંદિર=ઠેકાણું; ધામ
મુક્તિપુરી=(મુક્તિ=મોક્ષ +પુરી=નગરી)=મોક્ષની નગરી
અશક્ત=(અ+શક્ત=શક્તિ)=કમજોર
દેહ પડે=મરે
જન્મ મરણનો ફેરો ટળે=મોક્ષ મળે
ખ્યાલ=વિચાર; ધારણા
સોઇ=જોગવાઇ; સવડ
ભાથું=મુસાફરીમાં સાથે રાખેલો ખાવાનો પદાર્થ
ચોરચાખર=ચોર વગેરે
પારાવાર=ઘણીજ
બીન=વગર; વિના
ઘાટ=ઓવારો
દશાશ્વમેધ=(દશ+અશ્વ ઘોડો+મેધ=ભોગ; બળિદાન) દસવાર ઘોડાનું બળિદાન આપેલી જગા
અહનિરીક્ષણ=(અહ+નિ-રીક્ષ=ધારીને જોવું+ અણ એ પ્રત્યય નામ કરે છે)=અહનું અવ-લોકન
વિચિત્ર=તરેહવાર
ઘંટાકાર=(ઘંટ+આકાર)

=ઘંટાના આકારનું

ઘાટ=આકાર; ડોળ

શિવમંદિર=(શિવ+મંદિર) મહાદેવનું દહેરું

વિશ્વવિખ્યાત=દુનિયામાં જાણીતું

શિવાલય=(શિવ+આલય =ઠેકાણું) મહાદેવનું દહેરું

બીલીપત્ર=(બિલી=બિલ્વ +પત્ર=પાંદડાં)=બિલીનાં પાંદડાં

દર્શન=ઝાંખી

જ્ઞાનકૂપ=(જ્ઞાન+કૂપ= કુવો) અક્કલનો કુવો (એમાં નહાવાથી અક્કલ વધે છે એમ મનાય છે)

ભાવિક=(ભાવ+ઇક= વાળો)=આસ્થાવાળા; શ્રદ્ધાળુ

આચમન=જમણી હથેલીમાં પાણી લઇ ચૂસી જવું તે; ચાંગળું પાણી પીવું તે

ગજવા કાતરૂ=ખીસા કાતરૂં; ચોરી કરનાર

સાવધ=પ્રચેત; હોશિયાર; ચાલાક

ઝરૂખાદાર=(ઝરૂખા=માળનો આગળ વધારેલો ભાગ+દાર=વાળા)

ખિચોખીચ=સભર; સંપૂર્ણ; પાસેપાસે

કિનખાબ=કસબ અને રેશમથી ભરેલું તરેહવાળું કપડું

પીતાંબર=(પીત=પીળું+ અંબર=રેશમી વસ્ત્ર)= પીળું રેશમી વસ્ત્ર; અમોટીડું

નમુનેદાર=શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ

મૂર્તિ=પથ્થર કે લાકડામાં કોતરેલું કે ધાતુનું ઘડેલું દેવ દેવીનું જે સ્વરૂપ તે

નાનાવિધ=જુદી જુદી જાતના

આંખ ધરાતી નથી=વારંવાર જોવાનું મન થાય છે

દબદબો=ભપકો; ઠાઠ

સાજ=શણગાર

શ્રેષ્ઠ=મોટામાં મોટું

ધુરંધર=ઘણા મોટા

આચાર્યો=મોટા ગુરુઓ

પાઠશાળા=(પાઠ+શાળા) =કોલેજ

અનાદિ=(અન+આદિ= આરંભ)=જેને આરંભ નથી તે; ઘણા જુના

પદ્ધતિ=રીત; રિવાજ

પાઠ ૨૦.

વની=વિનાની;

વર વગરની હજો પણ ઘર વની ન હશે=મતલબ કે વર વગરની હોજો પણ ઘર વગરની ન હજો

ધામ=ઠેકાણું;ઠામ; જગા

સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
વિદાયગીરી=જતાં રહેવું તે
આપ મતલબી=સ્વાર્થી
ઠેસ=ઠોકર
રાવ=ફરિયાદ
રોદણાં=કોઇને રાવ અથવા રોવા જેવાં દુઃખ કહેવાં તે
રોકકળ=રડવું કકળવું તે
ગોદ=ખોળો

પાઠ ૨૧.

ચંદ્રોદય=ચંદ્રનું ઊગવું તે
શશી=ચંદ્ર
દીશા=દિશા
આદિત્ય=સુરજ
મહારાય=મોટા રાજા
ધારી=ધારણ કરી
શંશાક=(શશ=સસલો+અંક=ચિહ્ન)=ચંદ્ર
બિંબ=છબી
નિરાધાર=આધાર વગરના
નિહાળ્યું=ધારીને જોયું
છવાયું=પથરાયું; ફેલાયું
નૃપ=રાજા
જોર હીણા=જોર વગરના
તીવ્રપણું=કડકપણું.
ભાખે=બોલે; કહે
સ્ત્રીમુખતુલ્ય=બૈરીના મોં જેવું
ધારે=સમજે; માને
નૃપાળે=રાજાએ
હજુર=પાસે
સૃષ્ટિધારો=દુનિયાનો કાયદો
કાળ=વખત
બળિષ્ઠ=જોરાવર; સારો

સમજુતી—જેવો સુરજનો આકાર જણાય એવો પૂર્વ દિશામાં ચંદ્ર ઊગ્યો. જાણે મોટા રાજાનો દેખાવ ધારણ કરીને રબારી પ્રજાને છેતરવાને આવ્યો. (૧)

ચંદ્રની છબી ઉંચે ચઢે છે ત્યારે કેવો દેખાવ નજરે પડે છે! જાણે આકાશમાં એક બલૂન આધાર વગર જતું જોયું. (૨)

ચંદ્રનું તેજ બધે પથરાયું તેથી જાણે હવે નવું રાજ્ય સ્થપાયું. ઝીણા તારા જોવાથી જણાતા નથી જાણે જોર વગરના તેથી રાજાથી દબાયા. (૩)

જરાપણ કડકપણું ન રાખે, તો દુનિયામાં તેને માણસ કોણ કહે! જો ચંદ્ર જરાપણ કડક નથી તેથી તો પંડિતો બૈરીના મોઢા જેવો સમજે છે. (૪)

દુનિયામાં જ્યાં જોઇએ ત્યાં ચંદ્રની ઠંડક ફેલાઇ રહેલી જણાઇ, જાણે રૈયતના ગભરાટને વખતે રાજાએ શાંતિ જણાવી. (૫)

તારા ચંદ્રમાથી ઘણે દૂર છે, છતાં પણ ચંદ્રમાની પાસે દેખાય છે, જાણે સુરજની સાથે લડીને જીતવા માટે ચંદ્રમાનું બધું લસ્કર ચઢી આવ્યું. (૬)

ક્યાં સૂર્ય ! અને ક્યાં તે બિચારો ચંદ્ર, તોપણ માણસો દુનિયાનો ધારો જુઓ. ગરીબનો સારે તે વખ આવે, ને ગરીબને રાજા બનાવે. (૭)

પાઠ ૨૨.

ગીરનાર=એ કાઠિઆવાડમાં મોટો પર્વત છે,
સંઘ=જાત્રાળુઓનું ટોળું
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી
બેશુદ્ધ=ભાન વગરના
મજલ=એક દિવસમાં જઇશકાય એટલું અંતર
દેરડી=દેવડી
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં બે પાસના છોડવાની હારની વચમાંનો રસ્તો
યાળ=કેશવાળી; ગરદન પરના લાંબા વાળ
વિકરાળ=બિહામણું
ડોળી=કાવડના એક ભાગ જેવું એટલે માંચી સરખું હોય તે; ઝુલતી માંચી
અવલોકન=ધારીને ધારીને જોવું તે; બારીક તપાસ

પાઠ ૨૩.

ગૌમુખી=ગાયના મોં જેવું હોય તેમાંથી પાણી વહે તે
સ્થાનક=દહેરાં
દત્તાત્રય=ગીરનારના પર્વતમાં જ્યાં દત્તાત્રયનાં પગલાં છે તે જગો. દત્તાત્રય એ અત્રિ ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ પુત્રમાંના એક. વિષ્ણુના ૨૪ મા અવતારમાં એક છે.
અશોક=એ બિંદુસારનો પુત્ર; ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર
દિંગ=તાજ્જુબ
ફેફરું=મોઢે ફીણ આવે એવો રોગ
ભવ=અવતાર
ભવ્ય=મોટું ને શોભીતું
ટૂંક=શિખર
પરાં=આઘેનાં; દૂરનાં

પાઠ ૨૪.

પાક દાનત=ખરી નિષ્ઠા
દૃષ્ટાંત=દાખલો
ઉશ્કેરણી=શીખવણી
ત્રાસ=ડર; બીક
કવાયતી=કસરતી
નિર્દય=ઘાતકી; પાપી
હૃદય પીગળે=દયા આવે
નિરાધાર=આધાર વગરની;
નિરપરાધી=બીન ગુનેગાર; નિર્દોષ
ક્રુરતા=નિર્દયપણું
સુખકીથી=છાનામાના
ભસ્મ=રાખ; ખાખ
સંભવ=આશા
ભાણત=ભોગવત
સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા લાયક
સર કર્યું=જીત્યું; તાબે કર્યું
હયાત=જીવતી
વખાણ=તારીફ
નીમકહલાલી=ખાધેલાનો બદલો વાળવો તે
સુકૃત=સારાં કામ

પાઠ ૨૫.

મેઘાડંબર=વાદળાં છવાઈ જવા-ઘેરાઈ જવાં તે
આડંબર=છવાવું તે
ઘને=વરસાદે; મેઘે
નભમંડળ=આકાશ
મરકત=એ નામનું એક રત્ન; નીલમણી
શો=જેવા
વર્ણ=રંગ
વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા
ગંભીરી=ગાઢી; ઘાડી: ગભીર
દ્વાર=દરવાજા
તૃણ=ઘાસ
તૃણ શુન્ય=ઘાસ વગરની
સેર=હાર
ઘેરૂં=ઘેરા રંગનું; કાળું
ગર્જન=ગર્જના

પાઠ ૨૫ મેઘાડંબર

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રચી વાદળાંથી (છવાઈ જઈ) ઘેરી લીધું છે, હાં હાં રે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે; પાણીનું આ ફીક્કું પીળું તેજ (ભાસ) આકાશમાં પ્રસર્યું. (વાદળામાંથી પડતો પ્રકાશ આછો પીળો ભાસ આપે છે માટે પાણીનું આ ફીક્કું પીળું તેજ આકાશમાં પ્રસર્યું એમ કહ્યું) હાંહાંરે (૧)

લીલોતરીવાળી જમીનપર આ સારી વાદળી વરસે છે, હાંહાંરે. નીલમણીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ ત્યાં દેખાય છે; હાંહાંરે (૨)

અહીં ધાડી ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે, હાં હાં રે-તેમાં-ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે તેમાં કોઇ ઠેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે ! હાં હાં રે. (૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે હાંહાંરે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેનાપર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી) તેનાપર ગાય ભેંસોની હાર આવી ચાલી રહી છે હાંહાંરે (૪)

પણ પેલા બીજા બાકામાંથી આકાશ કાંઈ દેખાય છે, હાંહાંરે જો સખી ! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તેં સાંભળી ? હાંહાંરે (૫)

પાઠ ૨૬.

છુટ્ટી=રજા
ખબર અંતર=સમાચાર
રૂજેત=ગેરઆબરૂ
કાળજું કપાઇ જાય=દુઃખ લાગે
હુંકારો=કડવું વચન; સહેજ ઠપકો
ટકટક=લવારો
ચોભીલી=શરમાઇગએલી
ભુરામાં=ખોટામાં; ભુંડામાં
બેલાશક=બેધડક; ખસુસ; 'આંચકો ખાધા વગર
સ્વતંત્રતા=આપ અખત્યારી

પાઠ ૨૭.

નઠોર=જેને શિખામણ ન લાગે તે; લાજની લાગણી વગરના
અભાગણી=ભાગ્યહીન; કમનસીબ
અળવીતરાં=અટક ચાળાં; અવળચંડાં
ગડદાપાટુ=ઢીંકા અને લાતો
અધમોઇ=મરણતોલ
ઝૂડયો=ઝપેટયો
લપડાક=થપડાક; તમાચો
પરિણામ=ફળ
સોરાટવું=ગાળો દેવી
પી જાય છે=પત કરતા નથી; ગણકારતા નથી
આયનો=આરસો; તકતો
દાબ=અંકુશ; કરબ
સ્વચ્છંદે=પોતાની મરજી પ્રમાણે; ગમે તેમ
અનુસરે=જોયા પ્રમાણે ચાલે; નકલ કરે
અલગ=દૂર; આઘા
તક=વખત
જીજ્ઞાસા=જાણવાની ઇચ્છા; પડપૂછ
આતુરતા=અધીરાપણું; ઇંતેજારી

પાઠ ૨૮.

ખુઆરી=નાશ
દહેશત=ધાસ્તી; બીક; ભય
સાંસા=તંગી
છવાએલું=ઢંકાએલું
આગ્રહી=મંડયા રહેનાર
સરહદ=હદ
વખો=દુઃખ
અણી=હરકત; જરૂર
અણીની વખતે=હરકત વખતે
કામદાર=દિવાન; વજીર
માલ=દમ; લાભ
સલામત=નિર્ભય
ગળગળો=રડવા જેવો
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર; ખાવાનું આપનાર
તાકાત=બળ; જોર
કૃતાર્થ=જેની ઇચ્છા પાર પડી હોય તે
રાજભક્તિ=વફાદારી
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશપર હેત

પાઠ ૨૯.

શોભા=દેખાવ
જાતિ=જાત
નામી=પ્રખ્યાત
જગવિષે=દુનિયામાં
વૃક્ષો=ઝાડો
જન=માણસ; હિંદુ
ઓળખ=ઓળખાણ
કાળે=વખતે
ફળદ્રુપ=રસાળ
ગુર્જર=ગુજરાત
તણાં=નાં
ભુજ=હાથ
નિજ=પોતાના
મુજભુજ=પોતાના હાથ (વડવાઇઓ)
પસારે છે=ફેલાવે છે
જટા=મૂળીઓ
હળી લે=મળી જાય
બેટીઓ=મૂળીઓ રૂપી બેટીઓ
જનુની=માતા; મા
તરુ=ઝાડ
જનનીતરુ=ઝાડરૂપી મા
છાયે=છાંયડે
કદવાન=જોરાવર
સ્તંભ=થાંભલા
નગરે=નગર ઉપર
મેરાબ=કમાન સરખી છજાપર મૂકે છે તે
વાટો=રસ્તા
નાદ=અવાજ
સુપવન=સારો પવન
બાથું=મુસાફરીનું ખાવાનુ
વડતરૂ=વડનું ઝાડ
સીમાડો=હદ
જળભરિત=પાણીથી ભરેલા
નિરમળું=નિર્મળ; ચોકખુ
ઉલટ=હોંસ; ઉમંગ
વિશરાંતી=વિશ્રાંત; આરામ
ખડ=ધાસ
નાદે=અવાજથી
ઘંટા=ઘંટડી
મજલ=લાંબો રસ્તો

પાઠ ૨૯ વડ અને તેની પાસેનો દેખાવ.

જેના ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતનાં આ ઝાડો નથી, તોપણ આ ઝાડો કે જેનું હિંદુઓને ઘણું ઓળખાણ છે, અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઇ) ફેલાવાથી ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે. (૧) તેના લાંબા પહોળાં ઘણાં ડાળાં વીંટળાઇ વળે છે અને વડવાઇ તો જમીનને ફોડીને મૂળીઆં સાથે મળી જાય છે અને નાની વડવાઇઓ માને (જેમાંથી વડવાઇ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાંભલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાયો હોયની! તેવો-તેટલા વિસ્તારવાળો છાયડો દેખાય છે. (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાય છે તેની (ઘટાની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઇને પાંદડાંના ખડખડ અવાજ કરે છે. વળી ઘટાની માંહે અટકીને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાથું ખાઇને પાણી પી પછી જાય છે. (૩) એ (વડ) પોતાની આજુબાજુ પીપળ અને આંબાનાં ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઊગે છે) તે સિમાડામાં-હદ થએલી જગામાં (આજુબાજુમાં વડ, આંબા, પીપળાના ઝાડો વચ્ચેની જગામાંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલા ખાડા હોય છે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડે છે. અને તેમાં (તળાવમાં) ખુશીથી બેસો પડી પડીને નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટે છે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લે છે, બળદ નીચો શ્વાસ મેલીને (થાક ખાઇને) ઘાસ ખાય છે અને પાસેના હવાડામાંનું પાણી પીએ છે; (તેમને ગળે બાંધેલી ઘંટડીઓ ટંટં ટંટં અને ઘુઘરીઓ ઘણુંજ ઘંઘં અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ડોલીને લાંબો રસ્તો કાપે છે. (૫)

પાઠ ૩૦.

અજ્ઞાન=સમજણ વગરના; અણસમજુ
કોળીઆ=બાચકા; ગ્રાસ
દૃષ્ટિ=નજર
અવાચક=બોલી ન શકે એવી; બેભાન
ચકલું=ચકલે મૂકેલો ઉતાર
છળી=બીધી
ભૂત= પ્રેતયોની
શોક=વરની બીજી બાયડી
ભાડુત=ભાડે રહેનાર
પડછાયા=ઓળો!

વૈદ વૈદનુ કહે અને જોશી જોશીનું કહે=વૈદ પોતાને કમાણી થાય એવું કહે મતલબ કે વૈદ ફલાણો રોગ છે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી,ઓળખી
ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડવાથી પડતું દુઃખ
પનોતી=શનિની દશા
બાધા=માનતા
ખત્તા=ઠોકર
કકડી=સખત; આકરી
આજારી=માંદું
સજજડ=મજબુત
ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ
પ્રયોગ=અખતરો; અજમાયશ

સવાલ-નજર બાધે છે તેમાં વાડકો ચાલી જોડે ચોંટી જવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૩૧.

મૂઠ=ચોટ
કામણ=વશીકરણ; વશી કરવાના ઇલાજ
મંછા ભૂત અને શંકા ડાકણ=મનની ઇચ્છા એજ ભૂત અને વહેમ એજ ડાકણ. ખરૂં જોતાં ભૂત અને ડાકણ છેજ નહિ
ડાકણ=ભૂત જેવી સ્ત્રી
દીવાના=ગાંડા
વાયુ=અંગ્રેજીમાં હિસ્ટિરીઆ કહે છે તે રોગ
ચાળા=ચિહ્ન
ડાકલું=રાવળીઆ વાઘરી વગેરે માતા આગળ વાજીંત્ર વગાડે છે તે
ભાવસાર=લુગડાં છાપનાર; છીપા
મેમાન=પરોણા
વંત્રી=ભૂતયોની પામેલી વિધવા
સડો=જુવાન
કરેહું=તરતની વિઆએલી ગાય ભેંસનું દૂધ
સ્પર્શ=અડવું તે

અંધિઆર=જેમાં હવા આવ જા ન થતી હોય તેવી.

પાઠ ૩૨.

ભર્તાર=ધણી; વર
આચાર=રીતભાત
દર્પણ=આરસી
નીર્ખે=જોયે
ભૂપ=રાજા
કેરે=ને
કાજ=માટે
જપમાળ=જપ કરવાની માળા
ચિત્રામ=ચિત્રામણ
ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા
સોણા=સ્વપ્ના
ત્ર્યંબક=મહાદેવ
ધનુષ્ય=કામઠું
ચોંકે=ચમકે; બીએ
ભાવે=હોંસથી

મિથ્યા=ફોકટ
પણ=નિયમ
પ્રસિધ્યું=જાહેર કર્યું
શતાનિક=જનકનો પુરોહિત
વાળો=ઉત્તેજન આપો
કઠણ વચન=કડવાં વેણ
આફણીરે=એની મેળે
લજ્જા પામી=શરમાઇ
સાંસઇ=સાંસે; વિમાસણમાં
શૂર=શૂરવીર
નહિતર=નહિતો
ભૂર=મોટા ઈંદ્ર જેવા
સુતા=છોકરી; પુત્રી
ટાળી=સિવાય; પાખે
શિષ=માથું
રાજન=રાજા
ઉકાટો=મદ; ગર્વ; આવેશ
અતળીબળ=બહુજોરાવર
શ્યામ=કાળા

વાન=શરીર
શ્યામ વાન=કાળા શરીર-વાળા
ઉઘડકી=ખોલી
જુગ્મ=બે
પાણ=હાથ
કૌશિક=વિશ્વામિત્ર
સુત=પુત્ર
હળવું કીજે=ખોટું પાએ
આળ=આરોપ; તહોમત
ચાપ=ધનુષ્ય; કામઠું
અનેક=ઘણા
ઉચરે=બોલે
આશ્ચર્ય=નવાઇ
અનુજ=નાનો ભાઇ
બાંધવ=ભાઇ
કોદંડ=ધનુષ્ય
વીણ=વગર
જામાત્ર=જમાઇ

પાઠ ૩૨. સીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે મળીને સારો ધણી રામ પરણવો; મીંઢળ

બાંધો, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધારે આચાર કરો. (૧)

સખીઓ અંગુઠીનું દર્પણ દેખાડે છે. તેમાં રામનું હૃદય દેખાય છે. તેને (રામને) જુએ છે અને તરફી મનમાં ખુશ થાય છે; તેથી એનાથી બીજો (ચઢતો) રાજા દેખાય નહિ. (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશ દેશના રાજા આવ્યા છે; તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ છોડી દઇને સીતાને માટે સંન્યાસી થઇશું (૩)

કોઇ જપમાળા લઇ સીતાનું નામ જપે છે કોઇ સીતાનું ચિત્રામણ કાઢે છે; કોઇ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાય છે, અને કોઇ સીતાના નામની બુમ પાડે છે. (૪)

કોઇ સીતાની વાત પૂછે છે. કોઇ સીતાને (પરણવા) કહાવે છે; કોઇને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને સંભારે છે. (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામુ જોવાય નહિ તો કહો કે કોણ ચઢાવી શકે? સભામાં હોંસથી જ મોટા મોટા થઇને આવેલા તે પણ(ધનુષ્યથી) બીએ છે.૬

જનક રાજા મનમાં ફીકર કરે છે કે મેં ફોકટ પણ લીધું કેમકે એમને એમ પણ રામને જાનકી પરણાવત, પણ હવે પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઇ છે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉત્તેજન આપો એટલે તેઓ મનમાં શરમાઇને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉઠાવવા) જશે. (૮)

જનક રાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હે મોટા ઇંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડયા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો; નહિ તો નાશી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને કયાંથી જોવા પામો!

માટે જે કોઇ ક્ષત્રિથી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જે કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણે. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જબરો મદ ભરાયો પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માથે હાથ દઇને બેઠા. (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી ઊઠયા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ રાજાના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હે સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ. (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ આશ્ચર્ય પામીને આશીર્વાદના ઘણા વચન બોલે છે વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા થાઓ, જાઓ મહાદેવજીનું ધનષ્ય ચઢાવો. (૧૪)

લક્ષ્મણ, રામને કહે છે કે એટલાને માટે તમે શું ઊઠો! મને નાના ભાઇને હુકમ આપો તો એ કામ હું કરી શકું. (૧૫)

રામ, લક્ષ્મણને કહે છે કે મારા ભાઇ એ તારું કામ નહિ; કારણ કે કોઇ કહેશે કે બે ભાઇએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા ઊઠયા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા લાગ્યા કે એનાથી એ કામ થશે હમણા એ કઠણ ધનુષ્ય ચઢાવીને હેતથી પરણી જશે! (૧૭)

રાવણ જેવા રંક થઇ ગયા તો એ શું હિસાબમાં! બીજા રાજાઓ શકિત વગર થઇને બેઠા છે તો એ શું જમાઇ થશે! (૧૮)

પાઠ ૩૩.

વિદુષી=બહુ વિદ્યા ભણેલી સ્ત્રી
વિદ્યાવાદ=વિદ્યાની ચર્ચા
નૃત્યકળા=નાચવાની કળા
પાકશાસ્ત્ર=રસોઈની વિદ્યા; કડછી કળા
ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; યજુર્વેદ; સામવેદ; અથર્વવેદ.
છ શાસ્ત્ર=ન્યાય. વૈશેષિક- પૂર્વમિમાંસા; વેદાંત; સાંખ્ય; પાંતાજલ
પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક કથા ગ્રંથ.
સંમતિ=અનુમત
શ્રીમાન=લક્ષ્મીવાન; શોભાવાન
સમર્થ=જોરાવર
નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો
મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાતપણે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપનાર; પંચ; ત્રાહિત.
પક્ષપાત=તરફદારી; તરફેણ
વિરુદ્ધ=ઉલટો
ફેસલો=ચુકાદો; ન્યાય
મર્મ=છુપો ભેદ; મનની છુપી વાત
યશસ્વી=જશ પામેલો; કીર્તિવંત
અબળા=સ્ત્રી
યાજ્ઞવલ્ક્ય=એ નામના મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ
ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋષિની પુત્રી
ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા
ટક્કર લેવી=તકરારમાં સપડાવું

પાઠ ૩૪.

લોઓ=હાજર જવાબી રાજાનો મશ્કરો
હાજર જવાબી=તરત ઉત્તર આપે એવો
બડી=મોટી
ખુદાવિંદ=મોટા સાહેબ; શેઠ
નિશ્ચય=ઠરાવ
વિસારે પડયા=ભૂલી ગયા.
મસ્ત=જોરાવર; તોફાની
મદ=મસ્તીનું જોર; તોફાન
નહોર=નખના ઉઝરડા
બંદગી=પ્રાર્થના
નિશ્ચિંતપણે=ફીકર વગર
સરપાવ=ઇનામ; બક્ષીસ

પાઠ ૩૫.

સુંદર=સારી
સલુણો=રસિક
શિશિર=પોષ ને મહા મહીનો
વસંત=ફાગણ ને ચૈત્ર મહીનો
વા'ણે વાયે=પ્રભાતમાં

ધુમ્મર=ધુમસ	રસાળી=ફળદ્રુપ	ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
વન્હિ=અગ્નિ	ઉપવન=વાડી	રહોએ=શોભે
સમીપે=પાસ	ફુલડે=ફુલવડે	નર્મદ=નર્મદાશંકર કવિ
ગોઠડી=વાતચીત	વેલ=વેલા	રત=મોસમ
રસભરી=મઝાની	પત્રાળી=પાંદડાં	બલિહારી=ખુબી
મંદ=ધીમો	કલોલ=ચેનબાજી	
લ્હેર=પવનની લ્હેર	ગલાલ=ગુલાલ	

પાઠ ૩૫. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે ! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો, પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધુમસ ઠરી રહે, અરે ! ઘણી ધુમસ ઠરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ૦ (૧) અગ્નિની પાસે કુટુંબ મેળો મળીને (કુટુંબના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચીત કરે, અરે ! સારી રસભરી (મઝાની) વાતચીત કરે; હે નરનારીઓ૦ (૨) ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઇ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે ! ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ૦ (૩) અધાં જંગલ, વાડી, ફુલથી અને વેલીઓ નવા પાંદડાંથી ખીલ્યાં. અરે ! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નારીઓ૦ (૪) ઘણાં પક્ષીઓ કલોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઇ તાળી આપે મતલબ કે કલોલ કરીને માંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે ! ચોમેર અવાજ કરી ખુશખુશ થઇ તાળીઓ આપે. હે નરનારીઓ૦ (૫) શહેરમાં અબીલ ગુલાલના હોળીના રંગો ઊડે, અરે ! અબીલ ગુલાલના રંગ ઊડે, હે નરનારીઓ (૬) ઘરમાં ઠાઠમાઠ વગરની ઉમંગ અને કોડતી સવારી આવેલી

છે. અરે! તે સારી દેખાય છે. હે નરનારીઓ૦ (૭) ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને ઓઢવા પહેરવાનો, ખાવા પીવાનો વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે. નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી માટે લગનમાં મહાલો. અરે! ઋતુની ખુબી શોભી રહી છે હે નરનારીઓ૦ (૮)

પાઠ ૩૬.

પુર્વે=પહેલાં
આર્યાવર્ત=વિંધ્ય ને હિમાલયની વચ્ચેનો પ્રદેશ
ચા=અથવા
રક્ષણ=બચાવ
અસંખ્ય=ગણી ન શકાય એટલા; ઘણાજ

શરણાગત=રક્ષણ માટે આવેલો
યજ્ઞ=હોમ
પડખામાં=પાસામાં; બાજુમાં
ક્રૂર=ઘાતકી; નિર્દય
રક્ષા=બચાવ
આહાર=ખોરાક
તોલ=બરાબર

વિખુટો=જુદો
ખાતર=માટે
વિરોધ=ઉલટાપણું
ધર્મજ્ઞ=ફરજ જાણનાર
ઇંદ્ર=દેવોનો રાજા
અખંડ=આખું; સાજું
ધાઇને=દોડીને
વાટ=રાહ

સાર–જબરાએ નબળાનું રક્ષણ કરવું

પાઠ ૩૭

આદિનાથ=જૈન ધર્મના પહેલાં તીર્થંકર; ઋષભદેવજી
શૈત્રુંજો=સિદ્ધાચલ
નાભિ=ઋષભદેવના પિતા
મરૂદેવી=નાભિની સ્ત્રી; ઋષભદેવની મા

ઋષભદેવજી=જૈનધર્મના પહેલા તીર્થંકર
આદિ=પહેલા
તીર્થંકર=જૈન મતના મોટા આચાર્ય; સંસારમાંથી તારનાર

ચરિત્ર=વૃતાંત; જીવન ચરિત્ર
હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના વખતના એક પંડિત. તે મૂળ ધંધુકાના વાણીઆ હતા
ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ

કરનાર
પરકુટુંબ=બીજાનો વંશ; પરઓલાદ
દશા=હાલત; સ્થિતિ
વિનીત=નિયમમાં રહેનાર
વિનીતા=અયોધ્યા
પાયદળ=પગે ચલનારૂં લશ્કર
ચતુરંગ=ચાર તરેહની
મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વજીરો; કારભારીઓ
જીરવી=પચાવી
બગલ=કાખ
બાફ=ગરમાવો; ઉષ્ણુતા
વૃક્ષ=ઝાડ
શાખા=ડાળી
ભયભીત=ગાભરા
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ; હાથીના માથાનો કાન ની પાસેનો ઉપલો ભાગ
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણુ
લિપિ=ભાષા

સંબંધ=જોડાણુ; સગપણુ
વસંત ઋતુ=ફાગણુ નેઅ ચૈત્ર મહીનો
વિલાસ=મોજમજા
હિત=ભલું; કલ્યાણુ
ગ્રહણુ કર=લે
યતિ=જતિ
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી સ્ત્રી
શ્રાવિકા=શ્રાવકની બાયડી
અંગ=ભાગ
ધર્મસંઘ=ધર્મમંડળ
નિર્વાણુ=શાંતિ; મોક્ષ

પાઠ ૩૮.

ગૌતમ બુદ્ધ=બૌદ્ધ ધર્મનો સ્થાપનાર; (એ કપિલવસ્તુના રાજા શુદ્ધોધનનો પુત્ર થાય)
બુદ્ધ=જાગેલો; જ્ઞાન પામેલો
કપિલ વસ્તુ=એ નામનું કલકત્તાની પાસે નગર છે
અસાધારણુ=ઘણીજ
દુનિયાદારી=સંસારી
સ્વાર્થી=મતલબી
ક્ષણુભંગુર=જેનો પળવારમાં નાશ થઇ જાય એવું; નાશવંત
વૃત્તિ=ઇચ્છા; લાગણી વલણુ
દેહકષ્ટ=કાયાને દમવી તે
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
સંતોષ=તૃપ્તિ
માર્ગો=ધર્મના ફાંટા
કંટાળી=કાયર થઇ
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ
વિષય=કામ; ભોગ
નિર્વાણુ=મોક્ષ; શાંતિ
શાંતિ=મોક્ષ
સદાચાર=સારી ચાલ
નમસ્કાર=નમન; હાથ જોડવા તે
ગાડર=ઘેટાં

ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાંની માફક એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવું એવી જે રીત તે; દેખાદેખી

ધર્માચાર્યો=ધર્મ ચલાવનાર ગુરુઓ

ઈત્યાદિ=વગેરે

પરસ્પર=એક બીજાની

ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ

પંચશીળ=સદાચરણના પાંચ નિયમ

હિંસા=હત્યા; ઘાત

માદક=કેફી; જેમાં કેફ હોય તેવા.

ગૌતમબુદ્ધે કહેલાં પાંચ સદાચરણ ૧) અહિંસા ૨) અચોરી ૩) પરસ્ત્રી ત્યાગ. ૪) સત્ય બોલવું ૫) કેફી પદાર્થોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ૩૯.

ફિરોજશાહ=તઘલખ વંશનો ત્રીજો પાદશાહ (એ મહંમદ ગાંડા ભત્રીજો થાય)

વિજય=જીત, ફતેહ

સ્વદેશ ખાતર=પોતાના દેશને માટે

રણેચઢયા=લડાઇમાં ગયા

યશસ્વી=કીર્તિવાન

ઇતિહાસ=તવારીખ; આગળ થઇ ગએલા રાજાઓના ગુણ દોષ તથા તેમની રાજનીતિનું જેમાં વર્ણન કરેલું હોય તે પુસ્તક

બેશક=નક્કી

પ્રકાશવા=જાહેર કરવા; ફેલાવવા

તેજસ્વી=કીર્તિમંત

હેરાનગતિ=દુઃખ; કનડગત

ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર

કબર=ઘોર

તગાવી=ખેડુતને સરકારે ઉછીના નાણાં આપવા તે.

દસ્તાવેજ=સ્ટાંપપર લખેલો લેખ

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક, મહંમદ પેગંબરની આજ્ઞા અને વચનોના સંગ્રહનું પુસ્તક

ખુદા=પરમેશ્વર

નહેર=નદીમાંથી દૂર પાણી લઇ જવા માટે ખોદેલો રસ્તો

સતલજ=એ હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ શિખરમાંથી નીકળી પંજાબમાં વહી સિંધુને મળે છે એને કાંઠે લુધીઆના,ફિરોજપુર, અને ભાવલપુર છે.

ઇજનેર=બાંધકામનો અનુભવી

બંધ=રેલના પાણીને શહેરમાં આવતું અટકાવવા માટે જે બાંધકામ કરેલું તે
મદ્રેસા=નિશાળ
સરા=વટેમાર્ગુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળા
જમના=એ નદી હિમાલયના જન્મોત્રી શિખરમાંથી નીકળી આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુકત પ્રાંતમાં વહી ગંગાને મળે છે; એને કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્હી, મથુરા આગ્રા, ઇટાવા, કાલ્પી અને અલ્હાબાદ શહેરો છે
કુળદ્રુપ=રસાળ
શોખ=કોડ; ઇચ્છા
પકતર=ખેડાણ વગરની
બીનરોજગાર=નિરૂદ્યમી
મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પૂજવાની ક્રિયા
કનડતી=હેરાન કરતી

પાઠ ૪૦.

મીરાંબાઇ=મેડતાના જયમલ રાઠોડની પુત્રી
ચરિત્ર=બયાન;
સંવત=વિક્રમનો શક; વિક્રમના શકનું કોઇ પણ વર્ષ
વિષ્ણુ ભકત=વિષ્ણુની ભક્તિ કરનાર
સ્વાભાવિક=કુદરતી
રહેણીકરણી=ચાલચલગત
શિવમાર્ગી=મહાદેવનો ધર્મ માનનાર
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
ભક્તિભાવ=ભાવથી સેવા કરવાની આસ્થા
વલણ=વૃત્તિ; લાગણી
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી
શ્રોતા=સાંભળનાર
રાજમાતા=કુંભારાણાની મા
વ્યર્થ=ફોકટ; નકામો

શ્રદ્ધા=આસ્થા; ભરોસો
ખ્યાતિ=નામના
જોરસો=મતનો ઉમરો; લાગણી
સંન્યાસી=વેરાગી; ત્યાગી
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી
છુટકારો=નિકાલ
મૂલ્યવાન=કીમતી
વૃંદાવન=ગોકુળની પાસેનું વન (અહીંઆ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લીલા કરી હતી)
ડાઘ=એબ; કલંક
તાર્યું=ઉગાર્યું
દરમિઆન=અરસામાં

પાઠ ૪૧.

ઉમરકોટ=સિંધના થરપારકર જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર
મેમાન=પરોણો
કુશળતા=હોશિયારી; ચતુરાઇ [વસ્થા
ગેરબંદોબસ્ત=અવ્ય-

વિસ્તાર=ફેલાવો
પટરાણી=મુખ્ય રાણી
જયપુર=એ રજપુસ્તા-
 સ્તાનમાં શહેર છે.
 (અહીંના ઘરની બાંધણી
 વખણાય છે.)
જહાંગીર=અકબરનો
 છોકરો; સલીમ; જગ-
 તને જીતનાર
જમાબંધી=જમીનનું
 મહેસુલ નક્કી કરવું તે
ફારસી=પરશિયન; ઇરાન
 દેશની ભાષા
ભાષાંતર=તરજુમો
સુભટ=સારો લડવૈયો
સામંત=સેનાપતિ; નાયક
તત્ત્વ=સાર
સરસાઇ=સ્પર્ધા; હરિફાઇ
બેધડકપણે=બીક વગર;
 નિર્ભયતાથી
હકસાઇ=હક દાખલ
 આપવું તે; દસ્તુરી
જજીઆવેરો=માથાવેરો

સદાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથવા
 માગનારને અન્ન આપ-
 વાનો જે ધર્મ માર્ગ
 તે; અન્નછત્ર
લોકપ્રિય=રૈયતને વહાલો
પ્રજાપાળક=રૈયતને
 પાળનાર
સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ
 પામ્યો

પાઠ ૪૨.

નુરજહાં=મીરજા ગ્યાસુ-
 દ્દીનની છોકરી; જહાં-
 ગીરની બેગમ; જગ-
 તનું તેજ—રૂપ. નુરજહાં
 નામ પાડવાનું કારણ
 એ કે એ ઘણી
 ખૂબસુરત હતી
ગર્ભવંતી=દહાડાવાળી;
 હમેલવાળી
દરજ્જે=ઓદ્દે
જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ
 રહેતી હોય તે જગા
પરવાનગી=રજા; છુટ
શાહજાદીઓ=રાજકુંવ-
 રીઓ
કુરાને શરીફ=મુસલમાની
 ધર્મનું મુખ્ય પુસ્તક
તરુણ=જુવાન
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ; ભપકે
શેર=વાઘ
ખિતાબ=ઇલકાબ
દગોફિસાદ=હુલ્લડ; તોફાન
દાદ=ફરિયાદ
ફરમાન=હુકમ
ખાવીંદ=ધણી
બેકસુર=બીનગુનેગાર;
 નિરપરાધી
વ્યવસ્થા=ગોઠવણ;
 બંદોબસ્ત
જાહોજલાલી=શોભા
વટાવે=હરાવે

પાઠ ૪૩.

સર ટોમસ રો=જહાંગીર-
 ના વખતમાં ઇંગ્લાંડથી
 આવેલો વકીલ
મુલાકાત=મેલાપ

છૂટથી=મરજી મુજબ
કોલકરાર=સરતપટા
એલચી=વકીલ; પ્રતિનિધિ
હેવાલ=વૃત્તાંત; બ્યાન; વર્ણન
માહીતી=ખબર
આગતાસ્વાગતા=પરોણા ચાકરી; બરદાસ
ઝડતી=તપાસ
માનમરતબો=આબરૂ અને મોટાઈ
પ્રતિનિધિ=બીજાને બદલે કામ કરવાને નિમાયલો અધિકારી; વકીલ
આગ્રહ=હઠ
ગણના=ગણતરી
આબાદ=સુખી
ઇજારો=ઘણી અથવા સરકારને કેટલાક પૈસા આપવા કબુલ કરી નફો નુકસાન પોતાને માથે વહોરી લઈ જે વહેવાર ચલાવવો તે; કંટ્રાકટ
જૂજ=થોડા
ઘરવટ=ભાઇચારો; પોતીકાવટ
ઠઠ્ઠા મસ્કરી=ટોળટપ્પા
જામ=પ્યાલો
બેભાન=શુદ્ધિ વગરનો
ક્રૂરતા=નિર્દયતા
ઇસુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર
ઉમરાવ=શ્રીમંત
તુલા=એક પાસ પુરુષ અને બીજી પાસ કીમતી ધાતુ કે જવાહીર મૂકી તોલ કરવાની ધર્મ ક્રિયા
કનાત=તખુની કપડાની ભીત
ખટપટ=પ્રપંચ
લાંચ=પગાર કરતાં બીજું કાંઇ છાની રીતે લેવું તે
ફરમાન=હુકમ
જેસુઇટ પંથ=ખ્રિસ્તી ધર્મનો એક પંથ

પાઠ ૪૪.

અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે
(અક્ષ=ઉત્તર દક્ષિણ અંતર+અંશ=ભાગ)
રેખાંશ=કોઇ મુકરર કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે .
વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મધ્યમાં થઇને પૂર્વ પશ્ચિમમાં જનારી લીટી
સમાંતર=સરખું અંતર
રેખા=લીટી
બિંદુ=ઝીણું ટપકું
ધ્રુવ=ધરીનો છેડો
અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સમાન્તર ઉત્તર દક્ષિણમાં જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે

પરિધ=ઘેરાવો
છેદીને=કાપીને
રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્ત ને કાટખૂણે છેદીને પૂર્વ પશ્ચિમ જે ઊભી લીટી દોરેલી હોય છે તે
વૃત્ત=ગોળ લીટી

સવાલ— નકશામાં આડી ઊભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે? વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫.

ત્રાંસો=તિરકસ
નિયમિત=મુકરર
કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ
વ્યાપાર વાયુ=વેપારને માટે અનુકૂળ આવે એવો પવન
મોન્સુન=નૈર્ઋત્ય દિશા તરફથી નિયમિત આવનારો પવન
વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન
આંધી=જે પવનથી આકાશ ધૂળથી છવાઈ જાય છે તે
વંટોળીઓ=ભમરાની પેઠે કુંડાળાં કરતો જોરમાં છૂટેલો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરિઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલાક પ્રકારનો વાય છે? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશમાં વાય છે? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું

કારણ કહો. શિઆળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું?

પાઠ ૪૬

તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા
મલબારકાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો
પાટડા=જાડા ચોરસ લાકડા
મોલમીન=બ્રહ્મદેશના ટીનાસરીમ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે
જંગી=લાંબો ને જાડો
જળાઉ=બાળવાના
અબનુસ=ટીમરવાના ઝાડનો માંહેલો ભાગ સીસમ જેવો હોય છે તે
ખેરસાર=ખેરના લાકડામાંથી કાઢે છે તે. એ દવા ઉધરસ ઉપર વપરાય છે
ઉપજીવિકા=ગુજરાન; ગુજારો
માંસાહારી=માંસ ખાનાર
પ્રવાસી=મુસાફર
રાસતી=વસ્તીવાળા

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયાં જંગલો છે? હિંદુસ્તાનમાં મોટા જંગલો કયાં કયાં છે? જંગલમાંની પેદાશ ગણાવો. જંગલનો સૌથી મોટો ઉપયોગ શું?

પાઠ ૪૭.

વહેવાર=આવજા
નહેર=નદીમાંથી ખેતીવાડી માટે દૂર પાણી લઇ જવાને જે મોટી ખાડી ખોદેલી હોય છે તે
લોઢાની સડક=રેલ્વે
સડક; પત્થર નાખી બાંધેલો રસ્તો
ગવર્નર જનરલ=ગવર્નરોના ઉપરી
પેશાવર=એ વાયવ્ય સરહદ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે. એ મોટું લશ્કરી અને વેપારી મથક ખૈબરઘાટને નાકે આવેલું છે
અનુક્રમે=એક પછી એક
જામતો=ફેલાતો
દર=ભાડું
ઉપલાણે=ઉપરની બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઇ મોટી સડકો કયાંથી નીકળી કયાં કયાં

મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોઢાની સડક કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા; અને તે કયાંથી કયાં સુધી નંખાઇ? હાલ કેટલા મૈલની રેલ્વે બંધાઇ છે? મુંબાઇથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? આગગાડીને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે છે? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગબોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની ચડમાં કેવાં સરોવર છે?

પાઠ ૪૮.

પ્રવાસ=મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ ફરી વળવું તે
બારૂં=બંદર
સતત=ચાલુ
ઝાંખી થાય=દેખાય; નજરે પડે
પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું
ભુખરૂં=ભુખે પિડાતું
કંપનિ=મંડળી
ટાઢક=ઠંડક
પોર્ટ=બંદર
ગંજાવર=મોટું
ધુળીઉં=ધુળાડીવાળું
વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી વગરનું
ભૂમધ્ય=પૃથ્વીની વચમાં આવેલો
પાયતખ્ત=રાજધાની; રાજગાદી
વિશ્રામસ્થળ=આરામ લેવાની જગા, જેવા કે બાગબગીચા વગેરે
નાટકગૃહો=જે મકાનોમાં નાટક થાય છે તે
સંગ્રહસ્થાનો=જોવા લાયક ચીજો એક ઠેકાણે ભેગી કરી રાખી હોય તે
ઢિંગ=તાજુબ

પાઠ ૪૯.

બ્રિટિશ બેટો=ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લૉંડ
લંડન=ટેમ્સ નદીને કાંઠે ઇંગ્લાંડની રાજધાનીનું શહેર છે.

સમૃદ્ધિ=દોલત

માંચેસ્ટર } = એ ઇંગ્લાં-
લીવરપુર } ડમાંકાપડ

વણવાના કારખાનાને માટે પ્રખ્યાત છે

એડિન્બરો=સ્કોટલાંડની રાજધાનીનું શહેર

ગ્રેટબ્રિટન=ઇંગ્લાંડ સ્કોટલાંડ અને વેલ્સ

ડબ્લિન=એ લીફી નદી પર આયર્લાંડનું મુખ્ય શહેર

લિલોતરી=ઝાડપાન; વનસ્પતિ

થીજી=ઠરી

પીલા=ફણગા; અંકુર

માવજત=સંભાળ

ગ્રેનાઇટ=એ નામનો કઠણ પત્થર

સાહસિક=સાહસ કરનાર; હિંમતવાન

સુઘડતા=ચોકખાઇ

ખાણો=જમીનમાંથી ધાતુ, કોયલા વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલા ખાડા

પાઠ ૫૦.

આરંભ=શરૂઆત

પ્રાચીન=જુના

વિસ્તાર=લંબાઇ પહોળાઇ; ફેલાવો

વૈભવ=ઠાઠમાઠ; સુખસામગ્રી

પાર્લમેંટ=ઈંગ્લાંડની રાજકિય સભા. (સાધારણ લોકોની, અમીરોની અને રાજાની સભા મળીને પાર્લમેંટ કહેવાય છે)

રોગિષ્ઠ=રોગવાળો

ન્યાયુકની=કાયમની

નિકટ=પાડો

ખેદીવ=એ નામનો મિસર દેશનો પાદશાહ

સવાલ—બ્રિટિશ બેટો ન ગણીએ તો બ્રિટિશ મહારાજ્યના કેટલા વિભાગ કરી શકાય? અને તે કયા કયા?

પાઠ ૫૧.

ચાક=ચક્ર; પૈડું

આભી=દિંગ; ચકિત

આભીજ=દિંગજ; ચકિતજ

પિંડો=માટીનો ગોળો

મહાવરો=અભ્યાસ

ડોળીઉં=આકાર; ઘાટ

પજાવો=નિભાડો કે નિભાડો; ભઠ્ઠી

ચપણુ=ખરેરૂં; સકોરૂં

કલેડું=માટીની તાવી

પરસાળ=ઘરમાં પેસતાં પહેલો ઓરડો આવે છે તે

તાસક=ઢાંકણું

ઓપ=ઢોળ

રીઠું=ઘણું વપરાઇને મજબુત થએલું

સાવચેતી=સંભાળ

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે? માટીનાં કયાં કયાં વાસણો થાય છે? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાઠ પર.

કોગળો=મોંમાં પાણી ભરી હલાવીને કાઢી નાખવું તે
ઘુંટડો=મોંમાં માય તેટલુ
ખટુમડું=ખાટું; બહુ ખાટું નહિ એવું
તુરૂં=તુરાશ પડતુ
થૂ થૂ=થુંક થુક
બનાવટી=બનાવેલા
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી
બંધક=બાધા કરનારી; ઝાડો અટકાવનારી
મજબુતી=તાકાત; બળ; જોર
કાકડો=ગોળાની બહારની બાજુએ દેખાતો ગઠ્ઠે (એ ગઠ્ઠો છોકરામા દેખાતો નથી પુખ્ત ઉંમરના માણસમાં દેખાય છે)
અવાળુ=દાંતના પીડિયા
ફુલવેલી=પકવેલી
ચાંદી=ફોલ્લા; ચાંદા
ગરચકાં=ખાટા ઓડકાર
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી
કોકાલુ=થોડું હુંફાળું
મેલાં=અસ્વચ્છ
મહીસાગર=મહી નદી
ખદખદે=ખદખદ થાય
ચકતુ=બેઠેલો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય? આપણા દેશમાં ફટકડી કયાં થતી હતી? ફટકડીના ગુણ તથા ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે ફુલવતા હશે? ફટકડી ખદખદે છે તેનું કારણ શુ?

પાઠ પ૩.

સીસું=મેલા ભુરા રંગની એક ધાતુ
યત્ન=મહેનત
છેક્જ=તદ્દન; બીલકુલ; સમુળગું
તૈયાર=તતપર
ઘસરકો=ઘસારાથી પડેલો કાપો; લીટો
પીગળતા=રસ થતા
અંગારા=સળગતા કોયલા
ભાગ્યેજ=જવલેજ; કદાપિ
બે બોલ=થોડું
ચોક્ખી=નરી; શુદ્ધ
જંગાલ=તાંબાનો કાટ
કટાણું=કટાયલું
રદ=નકામું
મુગી=બોલ્યા વગર
પરનાળ=છાપરાનું પાણી જવાની નીક
પિત્તળ=ત્રણ ભાગ જસત

અને ચાર ભાગ તાંબા-ના રસની મેળવણીથી	જે ધાતુ બને છે તે કાંસું=આઠ ભાગ તાંબું	અને એક ભાગ કલાઈ-ના રસથી બને છે તે

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી? લલિતાએ કલાઇ વિષે શું શું કહ્યું? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે? કાંસું શી રીતે બનાવે છે? સીસાની, કલાઇની, પિત્તળની, જસતની અને કાંસાની કઇ કઇ ચીજો બને છે।

પાઠ ૫૪.	અવકાશ=માગ; ખાલી જગા	ચઢી જવું તે
કાખ=બગલ	સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રથમનીજ	પારો=એક જાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (ઠંડા મુલકમાં એ ઘન રૂપે હોય છે)
ડીગ્રી=અંશ; ભાગ	સન્નિપાત=માથે ગરમી ચઢી જતાં લવારીએ	
આંકા=નિશાન		
ઉષ્ણુતામાપક=ગરમી માપનાર		

સવાલ—પારો એ શું છે? ઠંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે? ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે?

વિશેષ સમજ—ઉષ્ણુતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે સેંટીગ્રેડ, ફારેનહાઇટ અને રોમર. ફારનહાઇટમાં ૦થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨ સુધી, સેંટીગ્રેડમાં ૦થી ૧૦૦ સુધી અને રોમરમાં ૦થી ૮૦ સુધી આંકા હોય છે.

પાઠ ૫૫.	વાટે=રસ્તે	સાજીખાર
એરૂ=ઝીણી રજ (એ તડકામાં ઊડતી દેખાય છે)	અણુગમો=નાપસંદગી	વરે=ખપે
છિદ્ર=કાણું	ઉસ=એક જાતનો ખાર	વડ=જથા
	સોડા=એક જાતનો ખાર;	કોકળવાણું=સહેજ ગરમ;

સહી શકાય તેવું
ખડીઓખાર=ટંકણખાર
માથાવટી=લુગડાંનો મા-
થાપર ઓઢેલો જે ભાગ

ચીકણો થાય છે તે
ચેપી રોગ=ઊડતો રોગ;
ચેપ લાગવાથી બીજા-
ઓને લાગુ પડે તે રોગ

(જેવા કે કોલેરા, મ-
રકી,ક્ષય,શીતળા વગેરે)
કાર્બોનિક એસિડ=એક
જાતનો વાસ મારતો
પ્રવાહી પદાર્થ

સવાલ—કપડા ધોવામાં કઇ કઇ બાબતપર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે ?

પાઠ ૫૬.

વળ=આમળો; આંટા
ગચ્છી=અગાસી; ધાબુ
ધોરો=અગાસીની આજુ

બાજુની થોડી ઉંચી
ભીંત
કલ્લી=ચાર આંગળાને
અંગુઠાથી વાળેલી ઘડી

દુપટ્ટા=ખેસ
તોઇ=કસબીકોર; કિનારી
ડીન=કસબની પટી
કોકીલું=સહેજ ગરમ

સવાલ—કપડાં નિચોવવામાં શી સાવચેતી રાખવી ? કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું ? કપડાં ક્યાં સુકવવાં ? ઊનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો ?

પાઠ ૫૭.

સરકો=શેરડીના રસ
વગેરેમાંથી ખાટલ
પડતો પદાર્થ બનાવે

છે તે.
સહેતા=ખમી શકાય એવા
જલેહ=ભભક; ચળકાટ
ભભક=ચળકાટ; જલેહ

ટર્પેન્ટાઇન=એક જાતનું
વાસ મારતું તેલ.
એ કેટલાક ઝાડમાંથી
નીકળે છે.

સવાલ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી કાળજી રાખવી ? રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજાવો. સાહીના લીલા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરશો ? ચીકણા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપયોગ કરવો ?

પાઠ ૫૮.

પ્રસંગે=વખતે; અવસરે
વતન=જન્મભૂમિ

જાફ્ત=મીજબાની;
ઉજાણી; જમવાનું
સૂચના=ચેતવણી

સહવાસ=સમાગમ;
સંગ; સોબત
ચહેરો=મોંની શીકલ.

અપચો=અજીરણ	પોષણ=ગુજરાન	એવી .
પુષ્ટિ=બળ; તાકાત	રુચિ=ઇચ્છા; મન	પ્રમાણુ=માપ; મુકાબલે
સત્વ=કસ	બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે	લેવાનુ વજન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાના કારણ જણાવો. રસોઇ સારી કરવા કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ ?

પાઠ ૫૯.	ચીમળાએલા=સુકાવાથી	હાજર=તૈયાર, મોં આગળ
વળીકો=વરાળથી સહે-	કરચળી પડેલાં	મસોતું=કપડાંનો ફાટો
જમાં ચડે તે	ટંકણખાર=ખડિઓખાર	તૂટો કકડો
વાનીઓ=રાંધેલી ચીજો	છડેલા=ખાડેલાં	કહેવત=કહેતી; અનુ-
બેસ=સારો	કરકર=ઝીણી કાંકરી	ભવ સિદ્ધ વાકય
ટાણે=અવસરે	પાટુડી=ટોલ્લી	

સવાલ—ભાજી તાજી રાખવા માટે શો ઉપાય કરશો ? રસોઇનો સરસામાન પસંદ કરવામાં કઇ કઇ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઇની બાબતમાં કંઇ કહેવત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઇ કરવામાં જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦.	છે (મતલબ કે બોલ-	ગતે=કળાથી; યુક્તિથી
બોલ્યું બહાર પડે અને	વામાં જેમ વિચાર	આડીઆ=આગળાં
રાંધ્યું વરે પડે=જે	કરવો તેમ રસોઇ	ઉભા રાખી બેઉકાથી
આપણે બોલીએ	કરવામાં પણ કેટલું	માપવું તે
છીએ તે જાહેરની	સીધું સામાન જોઇએ	મુકરર=નક્કી
જાણવામાં આવી જાય	તેનો વિચાર કરવો)	મેળવણ=ભેળવણી
છે તેમજ રાંધેલું	વરા=વપરાશ	બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે
તરતમાં ખપી જાય	અનુભવ=મહાવરો	એવી

આતશ=ગરમી	ખાતર=માટે	મના=મનાઈ; ના
હરમી=હગરી	જીવ=જીવાત	રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર

સવાલ—રસોઇમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧.	ખુલાસો=સલાહ; અ-ભિપ્રાય	પ્રવેશ=પેસવું તે
પાર=કિનારો		કસર=ખામી; ક્યાશ;
શરૂઆત=આરંભ	સાંતરું=સીધું; રસોઇની સામગ્રી	બાકી
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું		ગપ્પાં=જુઠા તડાકા
હાજરી=થોડું ખાવું તે;	મેળવું=સમારવું	ચર્ચા=વાદ
નાસ્તો	પાતળ=પાનું; પતવાળી	

સવાલ—પુરી ભાગીએ તો મોર મોર થઇ જતી તેનું કારણ શું ? પુરી દડા જેવી ફૂલવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૨.	કેસરી ભાત	ઘાટી=રીત
ખીરંજ=મીઠો ભાત;	ટાણેટચકે=વાર તહેવારે	મુદ્દામ=ખાસ; જરૂર

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું. મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી, તેથી તે દિવસ ભૂખમરો થયો, અને અથાણું બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણુ=શાકભાજી નાખવા તે	વેસણ=ચણાનો લોટ	કરતાં વધારે ઉતાવળ
	લપલપાટ=જોઇએ તે	ઓખો=કાચો; કડક

સવાલ—" જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું " અને " હાથ કરે કે હાટ કરે " એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩.

ઉગડા=અદુખડા
ચપલપાટ=જોઈએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ
ઉદ્વેગ=શોક; ચિંતા
કૃત્ય=કામ
અકરાંતીઆવેડા=ખાઉધરાપણું; બહુ ખાવાની ટેવ
વારી=વખત
લલુના=લાલચ

સવાલ—ખાવામાં કઇ કઈ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૬૪.

એંજીન=વરાળની ચાલતો સંચો
કુદરતી=સ્વાભાવિક; ઇશ્વરે મૂકેલી
કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવા
ધરી=લાટ; પૈડાં ભેરવવાની દાંડી
નિરંતર=હંમેશાં
સમાર=દુરસ્ત
સ્નિગ્ધ=તેલ જેવું ચીકણું
ચરબી=ચામડીની અંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ
અંગ=ભાગ
લાહી=ખોળ
સમાવેશ=સમાસ
પોટાશ=વનસ્પતિની રાખમાંથી કાઢેલો એક જાતનો ખાર
ખનિજ=ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલા
દ્રવ=પ્રવાહી
પાચનરસ=પચાવનાર સત્વ
પુષ્ટિકારક=જોર આપનાર; તાકાતવાન
માંસાહારી=માંસ ખાનાર
વનસ્પતિજન્ય=વનસ્પતિમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

સવાલ—ખોરકની જરૂર શા માટે છે? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે? દૂધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે? વનસ્પતિજન્ય પદાર્થના જેટલા વર્ગ પાડી શકાય ને તે કયા કયા?

પાઠ ૬૫.

શુષ્કું=સુકું
પોષણ=ગુજરાન
જઠરાગ્નિ=જઠરમાંની ગરમી જે અન્ન પચાવે છે તે
રગો=નસો
તેજી=જુસ્સો; શક્તિ
જ્ઞાનતંતુ=મગજને ખબર

પહોંચાડનારી ઝીણી તાર જેવી નસો	મગજ=ભેજું; માથાની અંદરનો ભાગ	ક્રિયા=કાર્ય

સવાલ—દાણામાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે ? દાણામાં વધારે પુષ્ટિકારક શું છે ? કઠોળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે ? કંદમૂળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે ? લીલાં શાકભાજીમાં કયું તત્વ વધારે હોય છે ? ચા, કાફી અને કોકો એ ત્રણમાં વધારે ફાયદાકારક શું છે ?

પાઠ ૬૬.	આકર્ષાય=ખેંચાય	અર્થે=માટે
ચમત્કારી=નવાઇ જેવી	સૂક્ષ્મ=બારીક; ઝીણું	કુંટાં=વરડાં
ડીંડવું=જીંડવું	અધાર=પક્ષીની વિષ્ટા	વરડાં=ફણગા ફુટેલા
તુર=આંકડાનું રૂથી	વેરાન=ઉજ્જડ	કઠોળના દાણા
વિટાએલું બી	નરી=એકલી	જીવંત=જીવવાળો
નરમો=દેવકપાસ	નરીઆંખે=સૂક્ષ્મદર્શક	રક્ષણ=સંભાળ
સાકા=રેસા; તાંતણા	યંત્ર વગર	

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે ?

પાઠ ૬૭.	દેશના લોક, જેને	કે બીજું કંઇ કઠોળ
કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય	હિંદુસ્તાની લોક કહે	ભેળીને તેના લોટના
દ્વિદળ=બે દાળ થાય	છે તે	રોટલા કરે છે તે
એવું	સોતી=સાથે	વેઢમી=પુરણપોળી
પૂર્વીઆ=પૂર્વ ભણીના	અડદાળુ=અડદ બાજરી	બાદી=અજીરણ; અપચો

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૮.	મીઠો, ખાટો, ખારો	આમોળીઆં=કેરીના
લાળ=ચીકણું થુંક	કડવો,કટાણો અનેતીખો	કકડાને મીઠું દઇ
ખટરસ=છ રસ જેવા કે	સમરસ=મીઠું	સુકવી મૂકેલા તે

સવાલ—મસાલાનાં નામ દો.

પાઠ ૬૯.

તેજાના=આદુ, સુંઠ, મરી, તજ, લવંગ, જાયફળ, ઈલાયચી, વગેરે; જઠરાગ્નિને તેજ કરનાર વસ્તુ
પ્રદિપ્ત=તેજવાળી
પાક=પુષ્ટિકારક ને પાચનકાર ખોરાક; સાલમપાક, હરડેપાક વગેરે
અંતરછાલ=માંહેની છાલ
મીનો=કેફ; ઘેન
સુવાસિત=સારીવાસવાળો
જઠરાગ્નિ=પેટનો અગ્નિ જે અન્ન પચાવે છે તે
બંધકોશ=કબજીઅત
મુખવાસ=જે ખાવાથી મોં સુગંધીદાર થાય તેવા પદાર્થો
તીવ્ર=જલદ
શ્રીમંત=પૈસાદાર
ડુંટી=નાભી
કસ્તુરીમૃગ=જે હરણ માંથી કસ્તુરી નીકળે છે તે (મૃગ=હરણ)

પાઠ ૭૦.

ચિઢાણું=ચીકટવાળું
જલદ=સખત; તીવ્ર
સરસીઉં=સરસવનું તેલ
ડોળીઉં=ડોળીમાંથી કાઢેલું તેલ
કાબરી=કસુંબીના છોડનાં બી
તેજ=પ્રકાશ
ફુલેલ=ફુલનું તેલ
વેહ=છિદ્ર
ગ્રહણ કરે છે=લે છે.
જુલાબ=રેચ; ઝાડા

સવાલ—ક્યા ક્યા બીમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે છે? તેલનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૭૧.

ફેરીઓ=શેરીમાં ફેરી ફરી માલ વેચનાર
ચીડ=કંટાળો; અણુગમો
ગરબડ=ગોટાળો; લુચ્ચાઈ
દેખાવડો=શોભીતો
પાલવે=બોજે; પરવડે
અણુછુટકે=નાછુટકે
ગોટાળો=ગુંચવણ

સવાલ—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી શું લાભ? જથાબંધ માલ ક્યાંથી લેવો?

પાઠ ૭૨.

પરગામી=પરદેશના રહેવાસી
કમાણી=પેદાશ
ઇરાદો=મનસુબો; વિચાર
વિટંબણા=હરકત; આપદા
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
શરદી=ભેજ
વગ=લગવડ; સોઇ
દક્ષિણદારૂં=દક્ષિણ દિશાના બારણાવાળું
નખોદ=સત્યાનાશ

વાછંટ=વાથી ઉડેલા છાંટા
ખડ=ઓરડો
સોટ=સગવડ; જોગવાઈ
કોઢીઆ=ઢોરને બાંધ-
વાની જગા
અલગ=જુદા; નોખા
સંડાસ=જાજરૂ
પ્રવેશ કરે=દાખલ થાય
મોખરે=આગળના ભા-
ગમાં
કોહાણ=કોહી ગએલો
કચરો વગેરે
ધાસ્તી=ભય; બીક

સવાલ—ઘર બાંધવામાં કઈ કઈ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩.

ત્રાસ=કંટાળો; અણગમો
અવશ્ય=જરૂર
ધુમ્મી=ધુમાડો
લાદી=ઘડીને તૈયાર
કરેલો પાતળો પથ્થર
આગમણી=ચુલાની
આગળ ઓટલી જેવું
તપેલાં, લાકડાં વગેરે
રહેવા માટે કરે છે તે
ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના
બિંબપર પડતી
પૃથ્વીની છાયા
નવેણ=નાહવાની જગા
બાવા=જાળાં
અલગ=જુદી; અલાયદી
આડ=આંતરો
ઉલેચી=કાઢી
દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ
મટકું=મોળી
ઘટમાચી=ગોળી મૂકવા
માટે બનાવેલી માચી.
કોડિઆરાં=ખામણાં જે-
વા માટીનાં થાય છે તે
છાજ=ઢોળાણું
મહેરાબ=કમાન
છાગી=પડ
ચટ=જાડું
સંભવ=આશા

સવાલ—રસોડું અને પાણિઆરું સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે ? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થય ?

પાઠ ૭૪.

ઘરવાખરો=રાચરચીલું
અનુભવ=માહિતી
શક્તિ=ગજું
સરશે=થશે
ઉપરાન્ત=વધારે
નિરૂપયોગી=નકામી
તકલદી=દેખાવડો પણ
જલદી ભાંગી તૂટી
જાય એવો
માથે ન મારે=આપણી
મરજી વિરૂદ્ધ સમજાવીને
ન આપે
નકશી=કોતરણી
મપડવાની=વસાવવાની
ગુંજાસ=શક્તિ; સ્થિતિ
ઢબ=રીત
માલ=શોભા
બિછાત=પાથરણું
ગલેફ=કવર

સવાલ—ઘરવખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે ?

કોઇ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કઇ કઇ બાબતનો વિચાર કરવો ? ઉધાર લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય ?

પાઠ ૭૫

ખડો=દાખલો; બોધ
અનુકરણ=નકલ
ચલણુ=ઇચ્છા; વૃત્તિ
અંગુછા-દુવાલ [દોરી
વાણુ=ખટલો ભરવાની

ઉપળાં=સુવાના ખાટલાને બે આડી લાકડની પટીઓ હોય છે તે (ઉભા ને ઇસ અને આડી તે ઉપળું)
છપર પલંગ=મચ્છરદાન નાખી શકાય એવો પલંગ

ઓછાડ=તળાઈ ગાદર પાથરવાનું લુગડું
રાચરચીલું=ઘરવખરો; ઘરમાં વપરાતો સરસામાન
ઓશીઆળું=ઓશીંગણું; આભારી

સવાલ—છબીઓ કેવી પસંદ કરવી ? કઇ વસ્તુઓ ખરીદી રાખવી જોઇએ ? બિછાનાં કેવાં જોઇએ ?

પાઠ ૭૬.

ખડકી=નાનીગલી; ડેલી
રવેશ=ઝરૂખો
ચોકી=ચોરસ પત્થર જે ચોકથી ઉંચો

હોય છે તે
સુઘડ=ચોકખાઈવાળી
ધધુડા=ધોધવા
લીલ=સેવાળ
માઝા=અદબ; મલાયજો

મરામત=દુરસ્તી
ત્રાસદાયક=કંટાળો
બેચેની=અસુખ
જળપાત્ર=પાણીનું વાસણ
દુરસ્તી=મરામત

સવાલ—ચોકની ઉંડાઇ મધ્યમ શા માટે રાખવી ? ખાળના મોંઢાપર જાળી મૂકવાનું કારણ શું ? મચ્છર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો ? પાણિઆરૂં, ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ ? અને નહિ તો શા માટે ?

પાઠ ૭૭.

ગફલત=ચૂક; બેદરકારી
અવરજવર=આવ જા
સ્પર્શ=અડકવું તે
કાળે=લાંબે વખતે

મઘા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પૃથ્વીના આસપાસ ફરવાના માર્ગના ૨૭ ભાગ કરેલા છે, તેમને નક્ષત્ર એટલે તારાનો

ઝુમખો કહે છે. મઘા નક્ષત્ર ભાદરવા મહીનામાં આવે છે
ગલીચી=ગંદકી
પોલાણ=પોકળ જગા

સવાલ—ટાંકાનું પાણી સ્વચ્છ રહેવા માટે કઇ કઇ બાબત પર ધ્યાન

આપશો ? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર શા માટે હોય છે ? મકાન કે હવેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭૮.	ચકલી=પેચ	સવેળા=વહેલા; વેળાસર
ફુવારો=ઉંચે ઉડતું પાણી	સેર=પાણીની ઉંચે ઉ-	વેહ=છિદ્ર
ટગર ટગર=એકી નજરે	ડતી ઝીણી ધાર	ચાલુ=કાયમ

સવાલ–લવજીએ છોકરાઓને ફુવારો ઉંચે ઉડે છે એ શી રીતે સમજાવ્યું તે તમે પ્રયોગથી સમજાવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે ફુવારો ઉડે છે ?

પાઠ ૭૯.	સમોવણ=ઉના પાણીમાં	અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ
ઝરા=ઝરણ	ટાઢું પાણી રેડ-	સપાટી=ઉપલો ભાગ
ખીણ=બે પહાડ અથવા	વામાં આવે છે તે	સંયોગ=મળી જવું તે;
ટેકરા વચ્ચેની નિ-	સહેતું=થોડું ગરમ;	મેળાપ [મલકીનું
ચાણ જગા	હુંફાએલુ	આગવું=પોતાની

સવાલ—ઉના પાણીના કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીના કુંડ કયાં કયાં છે ? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે ? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમાં કયા બેટના ઉના ઝરા છે ?

પાઠ ૮૦.	સંજોગ=બનાવ; પ્રસગ	બેડોળ=કદરૂપું
રેશમ=હીર	પુષ્ટ=જોરાવર	કોશેટો=લાંબી ગોળ દડી
રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર;	ખાલ=ચામડી; ત્વચા	ભરાઉ=પુષ્ટ
જુદાં જુદાં રૂપ	સોહમણા=સુંદર; શો-	પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી
ખોળીઆં=શરીર	ભિતા	પેઠે

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવાં પડે છે ? રેશમના કીડાના રૂપાંતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે !

[**સમાપ્ત**]